

Jaarboek

*Het Nederlands Valkeniersverbond
„Adriaan Mollen”*

1997-1998 en 1998-1999

HET NEDERLANDS VALKENIERSVERBOND

„ADRIAAN MOLLEN”

Oppericht in 1938
Erkend bij Koninklijk Besluit
van 10 september 1962

JAARBOEK

1997-1998 en 1998-1999

tot stand gekomen met steun van het Jachtfonds
en aangeboden aan leden en donateurs.

Bij de voorplaat: Haviktarcel - naar een schilderij van J. Kolman.

Voorwoord

Jan, het is aan jou de beurt!

Met deze woorden, werd me door mijn naaste vrienden 'de bal' toegespeeld. Lid zijn van een vereniging impliceert ook, dat naast de vele voordelen, eens een offer gebracht moet kunnen worden ten dienste van het collectief.

Dit geldt uiteraard niet alleen voor mij, maar voor ons allen. Het is een gezamenlijke verantwoordelijkheid, dat we ook 'morgen' onze geliefde sport nog kunnen uitoefenen.

We staan in de spotlights, er wordt echt op ons gelet en verworven vrijheden worden betoogd. Bij iedere misstap brokkelt de geloofwaardigheid van onze kennis en vaardigheden af en verliezen we sympathisanten, die zich willen inzetten om de valkerij te behouden.

Saamhorigheid, kameradschap en niet in de laatste plaats ethiek zijn nodig, om een club individualisten een goed geoliede vereniging te laten zijn. Als bestuur gaan wij hiervoor!

Al circa dertig jaar ben ik verknocht aan de valkerij en lid van deze vereniging.

In plaats van in de zaal zit ik nu aan de andere kant van de tafel. In het veld weet ik wat me te doen staat, in een voorzittersrol van A.M. is het wel even wennen.

Met uw instemming heb ik in mei de 'gele trui' opgepakt en ik kan u toezeggen, dat ik hem met plezier zal dragen.

De wil en inzet staan dan ook niet ter discussie. Maar alleen het resultaat telt. De slagvaardigheid van een bestuur wordt voornamelijk bepaald door eendracht in de gehele vereniging.

Als we allen moeite doen om onszelf dienstbaar naar A.M. op te stellen, ben ik van mening dat elk bestuur, dus ook dit bestuur, zich constructief kan inzetten om de valkerij 'milenniumproof' te maken.

Jan Poorthuis

Noordse valken, Deense koningen en Nederlandse valkeniers

door: N.H. Christensen / J.J. v. Wingerden.

Gedurende vele eeuwen speelden de Noordse landen een belangrijke rol in de valkerij: zij bezaten en leverden een aantal van de meest begeerde jachtvogels. In het begin waren de Noren zelf succesvolle handelsslui, maar gedurende de 13e eeuw werden hun barkassen voorbijgestreefd door de Duitse koggen. Lübeck en Hamburg namen alle Noordse handel over, inclusief de valken. In 1378 werden Noordse haviken en valken door een handelshuis in Lübeck zeege gemaakt, getreind en geëxporteerd naar Neurenberg, Venetië en Alexandrië.

Nederlandse valkeniers mogen dan lang daarvoor actief geweest zijn in de Noordse landen, de vroegste getuigenis is een opdracht van keizer Maximiliaan van ca 1500: "... Du Herzog zu Österreich findest zu Brabant viel Valken, die in Norwegen und Denmarck fahen, fahen viel Valken, vnd Gervalken..." en de keizer wil Brabantse valkenhandelaars om de valken te kopen op deze vangplaatsen.

Wat de Deens-Noorse koningen vonden van deze handelaren op hun vangplaatsen wordt ons niet verteld.

Denemarken 1529-1660. Enige jaren later kan bewezen worden dat er ongeveer 20 plaatsen in Oost Denemarken valken gevangen worden en we weten dat meer dan 60 personen vergunningen hadden voor de vangst of een vrijeleide om de valken binnen Denemarken te brengen. De namen klinken vaak Nederlands. De vergunningen bepaalden dat de Deense koning de eerste keus had, dus handel op de vangplaatsen was niet langer toegestaan. Het vangen ging in deze streken door, maar na 1590 zijn er weinig verslagen, waarschijnlijk door een veranderde administratie. Lucas Marx van Arendonk en Jan Willems van Lagenerde gebruikten in 1623 en daarna een vangplaats op het Deense eiland Bornholm. Philip Mohlen (voorzouder van Adriaan Molten?) kreeg in 1631 en '33 een vangvergunning op Rødhj, Lolland. Het verlies van Gotland en de Scandinavische provincies gedurende de oorlogen met Zweden, 1643-'60, zie fig. 1, verminderde het aantal Deense vangplaatsen zeer. Maar buitenlandse vangers bezochten deze streken tot 1779.

Noorwegen ca. 1500-1660. Noorwegen vormde van 1380-1814 een unie met Denemarken. Maximiliaan wist dat Brabanters rond 1500 Noorwegen bezochten en de boeken van de Noorse kanselarij bevestigen dat buitenlandse vangers actief waren gedurende de volgende honderd jaar, maar moeilijk te controleren. In 1560 en 1582 klaagde koning Frederik II dat de vangers geen belasting betaalden en dat zij hun vangst zonder inspectie uitvoerden. Later werd de Noorse vangst verpacht zonder de verplichting eerst naar Kopenhagen of Elsinore (Helsingør) te gaan. De valkeniers van de prins van Oranje, de gebroeders Verbruggen, domineerden de Noorse valkenhandel van 1610-1648. Zij hadden ieder jaar een staf van valkenwaarders in Noorwegen en hun nazaten werkten hier ook gedurende de volgende eeuw. De gehele vangst ging direct naar Nederland.

Island tot 1660. In de Middeleeuwen stond Island onder Noors gezag, sedert

4

tenminste vanaf 1169 bekend als handelswaar. Er zijn verslagen van handel en giften (via Noorwegen) van de 13e en 14e eeuw, maar dan is er stilte tot het midden van de 16e eeuw, wanneer we horen over handelaars uit Hamburg, die Geervalken halen op Island. De Deense koningen probeerden ijverig hen belasting te laten betalen. De koningen verkochten ook vergunningen aan buitenlandse valkeniers; het is niet duidelijk of dit was voor aankoop of om te vangen. Rond 1620 namen de hiervoor genoemde Verbruggens en de Nederlandse koopman Mom en zijn fa-

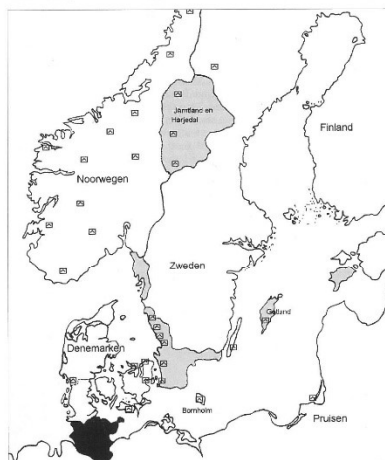

Fig. 1. De Deense monarchie 1523-1814

Gebeid afgestaan aan Zweden 1645-60
 Holstein vormde een unie met de Deense monarchie 1460-1864
 Noorwegen werd in 1814 aan Zweden afgestaan
 Gebieden waar valken gevangen werden

5

milie dit over.

In 1602 richtte de koning de Deens-Islandse Maatschappij op, met de bedoeling de Deense monopolie te geven over de handel op Island. Alle goederen, inclusief valken, moesten vervoerd worden op schepen van de maatschappij en waren verplicht om Elsinore of Kopenhagen aan te doen. Wellicht werkte dit goed tot 1630, maar Mom zond zijn goederen (niet alleen valken) vaak rechtstreeks naar Nederland op schepen die niet tot de Islandse Maatschappij behoorden. In die tijd was Denemarken vaak in oorlog met Zweden of Duitsland en had weinig middelen om Mom's illegale transacties te stoppen, zodat de koning ze in 1646 legaliseerde. (If you cannot beat them, join them.) Mom was nu gedurende 15 jaar praktisch alleenheerser op Island.

Valkerij. De Deense koningen hadden aanvankelijk "hun valkenier" gezonden om op Island bij verschillende gelegenheden Geervalken te kopen, maar in 1662 verklaarde de koning dat buitenlanders zonder vergunning geen valken mochten kopen van de plaatselijke vangers op Island. Rond 1680 veranderden deze transacties van een persoonlijke aangelegenheid van de koning in een staatsaangelegenheid, een instelling. Hiertoe behoorde een staf van 4-6 medewerkers, een meester-valkenier en een verblijfplaats, waarvoor buiten Kopenhagen in 1670 een boerderij met 4 vleugelsgoed gekozen of gebouwd werd. Het werd al gauw bekend als "Falkonergården".

Koning Christiaan V, 1670-1699, een gezonde en sportieve man, bezeten op vele buitenaardigheden, was niet geïnteresseerd in valkerij. Zijn dagboek staat vol notities over de parforce jacht, maar geen woord over valken of valkerij. Noch toonde één van zijn zwakkere opvolgers interesse in valkerij.

De documenten over de valkerij zijn gevonden in het Rijksarchief in Kopenhagen. Zij omvatten duizenden pagina's. Zij gaan over de uitgaven en problemen rond het halen, voeden en verder transport van de Islandse Geervalken naar de valkenverblijven van de Europese hoven. Van de perioden 1663-'89 en 1710-'30 zijn de exportdata onvolledig of ontbreken, maar ze zijn compleet en gedeetailleerd van 1694-1709 met een totaal van 1757 Geervalken en van 1731-'93 met een totaal van 4848 Geervalken. Zie fig. 2 voor verdere details. Maar de documenten bevat-

6

ten heel weinig over het vluchtbedrijf aan het Deense hof.

Het kan zijn dat het doel van de instelling meer geweest is de giften te bevorderen dan het vluchtbedrijf aan het hof. Toch werden er het hele jaar door ongeveer 20 valken op Falkonergården gehouden en zij werden gebruikt voor de valkenjacht bij Kopenhagen. Zou dat niet kunnen duiden op enige koninklijke interesse in de valkerij? Misschien, maar het werk met de geschenkenvalken duurde niet het hele jaar en om de staf professioneel bezig te houden, om leerlingen enig inzicht te geven en om bezoekers voorbeelden van de valken te kunnen laten zien, was een zeker niveau van valkerij nodig. Er zal mogelijk ook de wens geweest zijn een voorraad valken te hebben. Maar de Islandse valken waren niet geschikt voor de bescheiden valkenjacht waar men bij Kopenhagen tevreden mee moest zijn: voornamelijk op eksters en kraaien. Voor dergelijke jacht zijn slechtvalken goed. Daarom waren er van de 20 valken 15 slechtvalken, gekocht in Denemarken.

Geschenkenvalken. Het gebruik van valken als diplomatieke giften zal teruggaan tot het ontstaan van de valkerij. De Russische geschiedenis kent vele voorbeelden. Er zijn vroege valkengiften bekend van Noorwegen aan Engeland. In een brief uit 1224, die 19 Islandse Geervalken, waarvan 3 witte, begeleide, schreef koning Hakon IV aan koning Henry III, "...als u van dit soort dingen houdt, zoals uw vader en uw voorvaders deden, en van wie gezegd wordt dat zij Islandse vogels prefererden boven goud en zilver". Er zijn meer voorbeelden uit de 13e eeuw en enige uit de 14e (nu ook enige van Deense koninklijke huize) maar uit de 15e eeuw is niets bekend over Noordse geschenkenvalken. In de periode 1320-1620 zonden de Grootmeesters van de Teutoonse Ridders, de latere Hertogen van Pruisen, jaarlijks 20-150 slechtvalken als gift naar Europese hoogwaardigheidsbekleders. Gedurende de regering van Koningin Maria van Hongarije (1531-1558) over de Nederlanden ontving zij valkengiften van de Hertogen van Pruisen en Holstein, en sedert Holstein en Denemarken een unie vormden, maakten ze deel uit van de Deense geschenkenvalken. Uit andere bronnen weten we dat koning Christiaan III (1536-1559) de vangers in 1536, '39, '49, '50 en '57 ontbood. Zijn zoon en opvol-

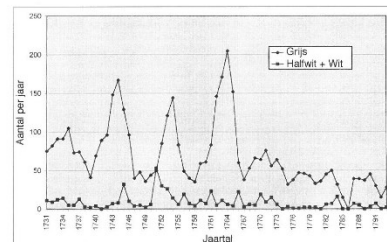

Fig. 2. Vanaf Island verzonden valken

7

ger Frederik II (1559-1588) zond eveneens geschenkenvalken, 32 stuks naar Engeland en Duitsland in 1579.

In de periode 1597-1641 vroeg de koning vaak aan de belastingministers uit Elsinore (waar het Baltische scheepverkeer verpicht was langs te komen en geïnspecteerd werd) om valken aan te kopen van de schepen. Valkeniers, vaak met Nederlandse namen, wachtten aan de wal en brachten de vogels naar hun buitenlandse meesters als geschenk van de Deense koning. In sommige gevallen weten we de soorten en in één geval de herkomst van het schip. IJsland. Niettemin, veel van deze geschenkenvalken komen Geervalken van IJsland geweest zijn. Zoals gezegd: de schepen van de IJslandse Maatschappij moesten Elsinore aandoen. Het aantal vogels dat ieder jaar gegeven werd was 10-50. Twee koningen van Engeland, James I (1603-1625) en Charles I (1625-1649) waren regelmatige ontvangers van deze geschenken. Koning Christiaan IV (1588-1648) was respectievelijk hun zwager en oom. Andere familieleden stonden ook op de lijst. In de twintigste jaren van de 17e eeuw werden er ook valken naar de Franse koning gezonden, gedurende de dertig jaren werden niet langer valken naar Frankrijk gezonden, maar naar de Duitse Keizer. Dit geeft de veranderende politieke situatie in Denemarken weer gedurende de 30 jarige oorlog. De valkenmarkt in Elsinore verloor toen Denemarken de andere kant van de Sont verloor en toen Moom de IJslandse goederen voor zichzelf hield.

Koning Frederik III (1648-1670) zond in 1649, '55, '56 en '57 "zijn valkeniers" om valken te kopen op IJsland, wat aangeeft dat enige vorm van giften doorging. Aldus waren de uitgebrachte en jaarlijkse giften die van 1680-1810 geconcentreerd waren in "Falkonergården" een voortzetting van een lange maar onregelmatige traditie. Men zou ook kunnen zeggen dat de regelmatige Deense giften de oude Pruisische traditie, die in 1620 verdween, deels doordat de Unie van Brandenburg een veranderde positie meebracht en deels door de 30 jarige oorlog, voortzette.

Falkonergården staf en taken Omdat Denemarken geen valkerijtraditie had, moest de staf van de nieuwe instelling uit buitenlanders bestaan, wat blijkt uit de namen Giesbrecht, Piper, Hogers, Oliver, Verhuven en Verhagen onder de meestervalkeniers, en Becker, Cassade, Govers, Hogers, Kiersmacher, Legard, Rombens, en 3 andere Verhuven onder de gewone valkeniers. Veel van deze medewerkers kwamen van oorsprong uit Valkenswaard, zeker Henrich Verhagen, 1722-'56, en zijn stiefzoon Jacob Verhuven, 1756-'84, wier brieven een belangrijk onderdeel zijn van de documenten in de archieven.

De jaarlijkse verwerving van de IJslandse Geervalken was de belangrijkste opdracht. In Bessestad bij Reykjavik kwam rond de 24e juni een valkenier aan en ontmoette de inheemse vangsters met hun vangst. Hij was verantwoordelijk voor het voedsel gedurende het verblijf in Bessestad tot het schip half augustus vertrok en gedurende de moeizame zeereis, die meestal 5 weken duurde, in sommige gevallen 2 of 11 weken. De hoeveelheid levende have die gekocht moest worden op IJsland was aanzienlijk en tot op 200 km van Bessestad konden boeren tot hun grote ergernis gedwongen worden tot levering. In het jaar 1764, toen 211 Geervalken verscheept werden, waren in totaal 72 steerkalfjes, 339 schapen en 65 lammeren nodig, gedeeltelijk voor de wachthij bij Bessestad en gedeeltelijk voor aan boord. Voor andere jaren kunnen gelijke hoeveelheden aangehouden worden. Van de levende have die aan boord gebracht werd, werd een deel aan het begin van de reis direct geslacht, maar omdat het moeilijk was om het vlees vers te houden, moest een deel levend als vracht meegenomen worden en gevoerd worden met hooi, wat een bijkomende moeilijkheid was.

8

ook hoe moeilijk het is 24 klapeksters te verkrijgen en dan gewoon te doden.

Dankbetuiging. Ik ben zeer erkentelijk voor de hulp en steun van P. Bekkers, O. Berg, O. Brix-Pedersen, T. Cade, R. Seidenader en J.J. van Wingerden.

Literatuur:

- Bj. O., "Falcon Catching in Norway", 17, Oslo 1962.
Christensen, N.H., "De store falke fra de danske konger" with an English summary, Aalborg 1995. (ISBN 87-985700-0-5).
Engelmann, F., "Die Raubvogel Europas", 530, Neumann-Neudamm 1928.
Galesfoot, A.L., "Recherches Historiques sur la Maison de Chasse de Ducs de Brabant", 188-220, Bruxelles et Leipzig 1854.
Goris, J., "Aoude Valken in de Kempen en aan de vorstelijke hoven", 33, Arnhem 1966.
Hofmann, G., "Falkenrijd om Falkenhandel in den nordischen Ländern während des Mittelalters", Zschr. deut. Altertum und deut. Lit. 88, 1957, 115-149.
Kärker, A., (ed.), "Kulturhistorisk skovok" Bd. 4, 142-154, København 1956-78.
Kammerloewe, H., "Beizfalkengeschichte des Deutschen Ritterordens an weltliche und geistliche Fürsten (14./16. Jahrhundert)", Z. Jagdwiss. 1: 4, 1955, 184-187, and 5: 3, 1959, 109-111.
Malbecq, C., "Christian V's egenhaendige Dugboer", Nyt historisk Tidsskr. 1, 1847, 469-530, II, 1848, 175-258, 555-621.
Nielsen, O.K. and Petrusson, G., "Population fluctuations of gyrfalcon and rock ptarmigan: analysis of export figures from Iceland", Wildlife Biology, 1: 2, 1995, 65-71.
Rigsarkivet Copenhagen, Rente-kammeret, Tyksé Kancelli.
van Oorschot, J.M.P., "Vorstelijke Vliegers en Valkenswaardse Valkeniers sedert de Zeventiende Eeuw", Tilburg 1974.

Summary

Nordic Falcons Danish Kings and Dutch Falconers.

Nordic hunting birds were merchandise and gifts since the Middle Ages. First the Scandinavians controlled these activities, later all trade fell into the hands of the Hanseates. From 1500 we hear about Brabantians catching falcons in Norway and Denmark, and in 1530-1780 Brabantians dominate at the Danish and Norwegian trapping places. However, in Iceland the trappers were natives, at least after 1660, but probably long before. The Norwegian kings tried to control the export, to demand taxes, and sometimes they send falcons as gifts, thus from Iceland to England in the 13th century. In 1380 Iceland, Norway and Denmark became united into one kingdom. No gifts are known from the 15th century; in the 16th the kings occasionally bought falcons from the trappers and sent them to foreign magnates. In 1597-1641 the king often bought falcons from the ships passing the custom-station at Elsinore and send them as gifts. The king also now and then bought Gyrfalcons on Iceland. From app. 1680 the export and gift-giving of Icelandic Gyrfalcons became institutionalised and annual. Statistics of export are shown on Fig. 2. The Gyrfalcons were inspected at Falkonergården in Copenhagen and then sent to emperors, kings and princes. As princely interest in falconry diminished drastically during the later half of the 18th century, the catching and gift-giving was reduced, and the institution was abolished in 1810.

10

Na aankomst in Kopenhagen werden alle valken naar Falkonergården gebracht en geïnspiceerd. Een klein aantal werd daar gehouden, het grootste deel werd naar het buitenland verzonden. Het aantal gevangen vogels wisselde sterk door grote-deels biologische factoren. Er waren jaren met slechts 30-40 stuks en zelfs de keizer en de koning van Frankrijk er maar 10 konden krijgen, en er waren jaren met meer dan 150 stuks en werd het noodzakelijk geacht er 30-50 in Kopenhagen te doden, omdat de geachte ontvangers het aantal te hoog vonden, er geen andere waardige ontvangers gevonden konden worden en het ongepast was het restant aan privé-personeel te verkopen.

Toen het aantal vorstelijke valkerijen in de 2e helft van de 18e eeuw verminderd was, daalde de noodzaak van valkengiften. Het werd noodzakelijk restricties en quota in te voeren voor het vangen op IJsland. Dit is de reden waarom na 1770 het aantal uitgevoerde vogels verminderde (en praesies over overbevinging kunnen niet gestaafd worden). De Franse Revolutie bracht uiteindelijk een halt toe aan alle vorstelijke valkerijen en de Deense instelling werd in 1810 opgeheven.

Het Noorse incident. De Deense koningen hadden al het vangen in Noorwegen aan buitenlanders overgelaten en in de 18e eeuw werd de vangvergunning voor heel Noorwegen gevuld met tussensporen van 3-6 jaar. De jaarlijkse prijs varieerde van 600-50 Rdl. De valkenmeester in Kopenhagen verwierf gewoonlijk de vergunning en verpachtte deze aan Valkenswaarders. De huurders hadden het recht indringers te verjagen en hun uitrusting in beslag te nemen.

De markgraaf van Ansbach stond op de geschenkenlijst van de Deense koning, maar zijn behoefte aan Geervalken was overvloedig en hij probeerde er meer te krijgen. Eerder had hij een expeditie gezonden om Geervalken te vangen in "Zweeds Noorwegen" (Härjedal), daarbij Noorwegen doorkruisend. Maar toen hij hetzelfde in 1747 probeerde, stond de vergunninghouder, Henrich Verhagen klaar. Deze vermoedde dat het doorkruisen een dekmantel was om in Noorwegen te vangen. Toen het schip met de 7 Ansbachers op 14 juli in Oslo aankam, wachtten de prefect en Verhagen's vertegenwoordiger, zijn stiefzoon Jacob Verhuven hen op aan de haven. Hun plan was naar het noorden naar Roros (300 km) te gaan en vandaar 30 km oostwaarts de grens met Zweden te passeren. Ze hadden toestemming om Denemarken te doorkruisen, maar Noorwegen niet, dit lijkt ons een spitsvondigheid. Eerst wilde Verhuven hen terug naar de boot sturen, maar de prefect vroeg de valkeniers met lege handen gaan. Toen Verhagen enige weken later Valkenswaard bezocht, schepte hij op over de daden van zijn mannen, wat een af-gang voor de markgraaf inhield. De klacht van de markgraaf bereikte de koning in de herfst. Na veel wikken en wegen werd na een half jaar besloten dat de vergunninghouder het recht had de indringers tegen te houden, maar dat zijn mannen in de herberg te lomp waren geweest. De koning gaf de valkenmeester bevel de in beslag genomen uitrusting terug te geven en hij probeerde het verlies van de markgraaf te compenseren door zijn hoeveelheid geschenkenvalken gedurende een paar jaar te verhogen.

In de kleingiften van zo'n verslag merken we de afstand in tijd tot deze gebeurtenissen. Hoe gemakkelijk is dat probleem met een telefoontje op te lossen. Maar

9

Het leerlingstelsel van "Adriaan Mollen"

Een persoonlijke visie op een mentor

door: H. Dijkstra

Geschiedenis leerlingstelsel "Adriaan Mollen".

Bij het verlenen van vergunningen bediende het ministerie zich in de periode na W.O.II meestal van het advies van een ervaren valkenier om te zien of een kandidaat een goede valkenier zou kunnen worden en verlenende na een gunstig advies een vergunning J. Toen er meer gegadigden kwamen, ook buiten "Adriaan Mollen" (destijds nog de enige valkeniersvereniging in Nederland) werd dit problematisch en kon Adriaan Mollen alleen nog maar informatie verschaffen over haar eigen leden. Ook bij hen schortte het vaak aan voldoende kennis en ervaring, zodat het toenmalige bestuur besloot om een eigen opleiding te beginnen en pas een gunstig advies te geven als de aspirant gedurende drie jaar bij verschillende mentoren de stage succesvol doorlopen had. Omdat het ministerie zelf geen toetsingsinstrument kende, werden de adviezen gewaardeerd en meestal ook met verzoeksvergunning bekrachtigd. In de tachtiger jaren leidde een weigering van een vergunning J tot een zaak voor de Raad van State. De uitspraak die hierop volgde had grote consequenties voor het verlenen van nieuwe vergunningen. Er ontstond een wildgroei die uiteindelijk leidde tot een vergunningenstap door het ministerie en de instelling van de numerus fixus en de daarbij behorende wachtlijst.

Waarom legt Adriaan Mollen zo de nadruk op een goede opleiding?

Toen alle roofvogels in 1936 beschermd werden, heeft de wetgever een uitzondering gemaakt voor de havik en de slechtvalk uitsluitend ten behoeve van de valkerij. Dat wil zeggen dat er met deze soorten gejaagd kon worden, zoals dat al eeuwen lang had plaats gevonden, waarmee dus een cultuurhistorisch erfgoed bewaard kon blijven. Hoewel er tendensen zijn in binnen- en buitenland roofvogels ook op shows, tentoonstellingen en in vogelparken te tonen, moeten de Nederlandse valkeniers er voor waken dat het jachtelcment niet steeds verder wordt teruggedrongen. De grondslag van de valkerij is namelijk de jacht met roofvogels (in Nederland havik en slechtvalk) op hun natuurlijke prooidieren. Al roofden demonstraties met op loer of balg vliegende valken en haviken door het publiek vaak unaniem bewonderd, het is geen valkerij. Aangezien het beleid van Adriaan Mollen er op gericht was en is om de valkerij te behouden en te continueren, is het niet verwonderlijk dat Adriaan Mollen goed jagende valkeniers wil behouden en nieuwe generaties wil ondersteunen bij hun opleiding.

Wat wordt er van een aspirant verwacht?

Ik zal slechts een raamwerk geven, omdat de hele materie veel te omvangrijk is om in één artikel te worden behandeld. Een eerstejaars leerling, die nog over

11

geen enkele ervaring beschikt, zal bij het zoeken naar een mentor uit kunnen gaan van zaken, zoals de afstand tussen zijn woonplaats en die van de mentor, de tijden waarop gegaagd wordt, of die converseren met een bezoeker van de leerling, of hij in de praktijk voldoende vaak kan komen enz. De mentor zal graag eerst een kennismakingsgesprek voorstellen. Is daarin toegezegd dat de leerling dat jaar stage mag doen, dan moet hij uit zien te vinden wanneer het de mentor het beste uitkomt. Hoewel iedere mentor ervan doordrongen is dat een leerling in de drie stagejaren zoveel mogelijk dient te leren en ervaring op te doen, is hij natuurlijk niets verplicht. Hij wil een leerling graag begeleiden, maar doet dat op volkomen vrijwillige basis. Mogelijk wil een mentor eerst eens zien wat voor vlees hij in de kuip heeft en als blijkt dat zijn leerling veel interesse toont en erg behulpzaam is, zal mogelijk de mentor toeschietelijker worden en de leerling meer verantwoordelijkheid geven. De ideale situatie ontstaat, wanneer er van een goed samenspel gesproken kan worden.

Al vroeg zal de aspirant een grote motivatie moeten tonen. Dat is iets wat je hebt; je kunt het niet leren. Iedere mentor weet dat zich alleen diegenen die er alles voor over hebben, kunnen slagen. Het is voor een aspirant goed zich te realiseren voordat aan een stage wordt begonnen, dat de valkerij een ingrijpend 'bedrijf' is, waarvoor tijdens het seizoen veel zal moeten wijken, zoals andere hobby's en/of vakanties. Als tijdens een stage de leerling veelvuldig moet afzeggen wegens andere activiteiten, is het begrijpelijk dat de mentor zich zal afvragen hoe zijn leerling straks een vogel moet trainen (wat nog veel meer tijd vergt, dan een intensieve stage). Valkerij kunnen we niet zien als een van de 'buitensporten' die we er bij kunnen doen. En laat de leerling niet de fout maken te denken, dat dat wel meevalt, omdat zijn mentor wel een aantal zaken er naast doet. Een mentor kan vaak door zijn jarenlange ervaring zeer efficiënt zijn tijd benutten en als hij een ervaren

Valkerij in actie

12

Na het eerste stagejaar maakt de leerling een verslag. Dat kan bestaan uit:

- A. De feitelijke gegevens, die een beknopt overzicht van het seizoen weergeven zoals:
- aantal bezoeken, aantal outings
 - welke vogel met gegevens havikarsel, nesteling, eerste jaars etc.
 - hond, ras, leeftijd etc.
 - fret ja/nee
 - jachtterrein(en)
 - omstandigheden (weer, wildstand etc.)
 - aantal geslagen prooien tijdens stageperiode
 - specificatie proesoorten

B. Beschrijving van een aantal interessante en leerzame jachtdagen.

C. Samenvatting van de belangrijkste leerdoelen die aan de orde gekomen zijn.

Als het verslag, mede ondertekend door de mentor, is verzonden, is het raadzaam contact met de mentor te blijven onderhouden. Ook buiten het jachtseizoen dienen we de jachtvogel optimaal te verzorgen. Een leerling moet zich goed bewust zijn van het feit dat het leerproces met een vogel nooit stopt.

De auteur met havik en fret

14

vogel vliegt, kan de schijn gewekt worden dat de africhting een fluitje van een cent is. In werkelijkheid is men nooit klaar met de valkerij en is tijd ook voor een ervaren valkenier een kritische factor. Motivatie en instelling zijn dus van groot belang bij de beoordeling van een leerling door zijn mentor. Als hij de indruk krijgt dat die zich verplicht voelt een aantal keren te komen en als dat maar meetelt voor zijn stagejaar, zal de mentor grote vraagtekens zetten bij de motivatie van zijn leerling en zal hij zijn stageverslag niet ondertekenen, al is het aantal 'outings' misschien op papier voldoende geweest. Overigens komt het ook voor dat een leerling na een of meer stagejaren zelf in ziet dat het verantwoord beseffen van de valkerij dermate veelzijdig is, dat hij of zij zelf afhaakt en besluit geen vogelvoerd lid te worden. Dit vind ik beslist geen schande en getuigt van een wijs inzicht! Als advies zou ik een leerling willen geven: wees nooit bang om vragen te stellen, al denkt men dat men het antwoord misschien wel had moeten weten. Probeer er steeds achter te komen waarom een mentor bepaalde handelingen doet, die misschien wel afwijken van wat men voordien gehoord, gezien of gelezen heeft.

Dan rijst de vraag: hoe vaak moet een leerling per seizoen bij zijn mentor geweest zijn? In het algemeen zo veel mogelijk, want dan pas is de kans groot dat er meerdere facetten van de valkerij aan de orde zijn geweest. Zo kan een jachtvogel bijvoorbeeld vele malen een goed appél en goede jachtvorm tonen om dan plotseling een totaal ander gedrag te laten zien. Hij vliegt weg en er komen hele andere dingen aan de orde, zoals het observeren van alarmerende vogels, een juist gebruik van de telemetrie en men zal zich moeten verdiepen in de mogelijke verklaringen voor het afwijkende gedrag. Ik persoonlijk vind eigenlijk eenmaal in de week het minimale - de wilde haviken en slechtvalken jagen iedere dag en dat proberen wij zoveel mogelijk te benaderen. De meeste mentoren, afhankelijk van de hen beschikbare tijd, zullen meerdere keren per week vliegen en daarvan zou een leerling zoveel mogelijk gebruik moeten maken. Daarnaast zijn de jachtoutings niet het enige middel om de kennis te verwerven. Zo kunnen er ook op bepaalde dagen, dat er niet gevlogen wordt, bijv. bij zware storm, bij de mentor thuis vele zaken geleerd worden. Bijvoorbeeld hoe het tuig gemaakt en aangelegd wordt, hoe de jachtvogel wordt ondergebracht, zowel binnen als buiten, tijdens en na de mui. Verder het onderhoud van de vogel, de voeding, de assorteren, het wegen, het aansteken van pennen, het transport, etc. Ook is het raadzaam zoveel mogelijk literatuur aan te schaffen respectievelijk te lenen. Daarin kan men o.a. veel basisprincipes leren, die later van grote waarde kunnen zijn. Iemand die zijn literatuur goed kent, kan zich ook veel beter inleven in de problematiek van de valkenier: hij past basisprincipes toe, maar moet daar ook vaak van afwijken, omdat hij met een individu te maken heeft met specifieke kwaliteiten en problemen. Er zijn in het verleden veel fouten gemaakt, die beslist niet herhaald behoeven te worden.

Wat de mentor vooral van de leerling mag verwachten is een actieve opstelling. Hij moet zelf aan de weet zien te komen welke onderdelen hij nog nooit heeft gezien of welke onderdelen hij onvoldoende beheerst. Hij moet niet alles maar over zich heen laten komen en iedere outing alleen maar als een leuk dagje jagen beschouwen (wat het natuurlijk ook kan zijn). Een van de nadelen van het huidige mentorsysteem is nl. dat men slechts een mentor kan treffen met een ervaren vogel, die zelden problemen geeft. Alles lijkt dan vanzelfsprekend en simpel. Hoe tot een dergelijk succes is gekomen, gaat dan aan de leerling voorbij en hij zal pas met die vraag worstelen bij het trainen van zijn eigen jachtvogel.

13

Dan komt het zoeken van een tweede mentor. Daartoe is het aan te bevelen dat de leerling zich afvraagt, welke mogelijkheden zijn eerste mentor hem kon bieden, respectievelijk wat hij/zij reeds geleerd heeft. Als voorbeeld: de mentor had een oud ervaren havikswijf, dat vrijwel nooit problemen gaf bij het slaan van konijnen en overwegend een goed appél liet zien. Het beschikbare terrein was heide, waar de konijnen nooit boven de grond lagen en er dus uitsluitend gefretreed werd. De fret had geen anti-bijring en bleef weleens vast zitten. Ideaal zou dan zijn als de volgende mentor bijv. een nieuwe, rode havik zou trainen, zodat de leerling de africhting van het begin af aan zou kunnen volgen. Ook kan de leerling zich misschien al een beeld vormen van zijn eigen toekomstmogelijkheden. Is het vrij zeker, dat dat de vlucht met de havik zal worden in terrein met veel dekking, dan zou het zeer welkom zijn als de tweede mentor ook met een hond werkte. Denkt men iemand gevonden te hebben, waar men voldoende nieuwe dingen leren kan, zou ik minder kritisch kijken naar zaken als bijv. de afstand waarop de mentor woont. Heeft de leerling een mentor gevonden die bijvoorbeeld inderdaad een nieuwe vogel in training heeft en men heeft toestemming bij hem stage te lopen, dan moet men goede afspraken maken om de training zo goed mogelijk te volgen. Daarbij geldt dat hij beter gedurende een korte tijd heel vaak kan komen, dan dat hij zijn vrije tijd uitsmeert over het hele seizoen. De ontwikkelingen van een nieuwe vogel behoren nl. heel snel te gaan en als de leerling een week niet geweest is, ziet hij wellicht een totaal andere vogel en weet niet precies hoe die veranderingen tot stand gekomen zijn. Als de leerling een aantal trainingdagen gemist heeft, moet hij proberen zich goed op de hoogte te stellen hoe de vorderingen, stap voor stap tot stand zijn gekomen. Het accent van het jaarseizoen ligt naast de feitelijke gegevens op de zaken, die dit jaar bij geleerd zijn. Mogelijk kan de leerling een aantal observaties analyseren aan de hand van zijn twee mentoren. Belangrijk is dat de leerling tijdens zijn stagejaren leert na te denken over de details die bijdragen tot het realiseren van het doel: een succesvol jagende vogel met een perfect gedrag (snel, wendbaar, sterk, fel, goed appél, niet manteren, niet krijten, enz.). Als de aspirant er straks alleen voor staat zal hij steeds moeten nadenken over het hoe en waarom en over de dilemma's waarvoor hij zich geplaatst ziet.

Bij het zoeken van een derde mentor kan het nog meer van belang zijn hoe de leerling zijn toekomstmogelijkheden inschat. Gaat deze beslist een havik vliegen, dan is het niet strikt noodzakelijk dat de derde mentor een valk vliegt. Natuurlijk is zo'n ervaring ook zeer leerzaam en interessant, al was het alleen maar om de grote verschillen in karakter en jachtwijze tussen de havik en de slechtvalk te kunnen observeren. Er zijn mogelijk leerlingen die absoluut nog niet kunnen zeggen wat hun mogelijkheden later zullen zijn. In dat geval zou gezicht moeten worden een mentor te vinden, die met een slechtvalk, jaagt, waarbij er een groot onderscheid bestaat tussen de jacht op kraai of meeuw en de sonwachterij op patrijs, fazant of eend.

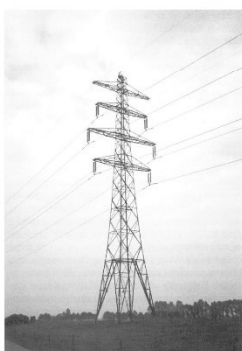
Een van de belangrijkste onderdelen voor het voortbestaan van de moderne valkerij en daarmee voor de stageperiode, is onze public relations, d.w.z. hoe we onze liefhebberij overbrengen op het publiek. Dat kan reeds tijdens het eerste jaar geleerd worden en is sterk afhankelijk van de plek waar gevlogen wordt. Is dat in voor het publiek toegankelijke gebieden, dan dient men de mensen zoveel mogelijk te woord te staan al is het maar even om uit te leggen wat men aan het doen is. Doet men dit op de juiste wijze dan zal er nooit iemand bezwaar maken en zal het publiek de valkerij als positief ervaren en deze ervaring ook op andere mensen

15

overbrengen. Men moet dus niet de fout maken om als mensen op een afstand staan te kijken deze te negeren. De veiligste weg is om even naar ze toe te gaan met de vraag: "Wilt u de havik even van dichtbij zien?" Daarop wordt bevestigend geantwoord en worden er vragen gesteld. In de antwoorden is het nuttig een aantal zaken te verwerken zoals: de havik doet bij de valkenier hetzelfde als in de natuur n.l. jagen op zijn natuurlijke prooi; het doel is het genieten van de boeiende jachtvluchten en het gehele samenspel tussen mens en dier in de natuur, waarbij de prooidieren enorme prestaties leveren en grote ontspanningskansen hebben; dat in Nederland de valkerij aan een streng vergunningstelsel onderhevig is; dat de valkerij een eeuwenoud cultuuroord is, waard om voort te zetten; dat valkeniers ook actief zijn bij de bescherming en revalidatie van roofvogels; dat je niet zo maar valkenier kan worden, omdat er zeer hoge eisen gesteld worden en er ook de mogelijkheden moeten zijn, zoals: heel veel tijd, geschikte jachtterreinen, lange stapperperiodes etc.. We kunnen contacten met het publiek niet genoeg waarderen, want vergeet niet: deze mensen komen thuis en vertellen daar wat zij gezien hebben. Kwam het niet tot een gesprek, dan kunnen zij geen antwoord geven op vragen en opmerkingen van huisgenoten, zoals: Mag dat dan zo maar? Is dat dan niet zichtig? Zijn roofvogels dan niet beschermd in Nederland? Laten we niet vergeten dat alle valkeniers in Nederland maar een heel klein groepje vormen, dat o zo kwetsbaar is. Vooral nu er zo'n anti-geweerjachttheze plaatsvindt, waarbij constant gehamerd wordt op het schandelijke van het voor het "plezier" doden. Ook wij kunnen gemakkelijk doewit worden van een dergelijke anti-valkerij hetze, en dus is onze positie uiterst kwetsbaar. En wat te denken van de valkenier die vergunning heeft op een terrein met havik, hond en fret te jagen, hetgeen voor hondenliefhebbers streng verboden is? Als men reeds van grote afstand de hond van de valkenier los ziet lopen, zijn er altijd mensen die bij het toezichthoudend personeel een klacht indienen. Die ergeren zich weer op hun beurt aan de negatieve reacties, want het publiek is op zulke terreinen vaak heilig, en dat maakt onze positie er niet sterker door. De ervaring leert dat publiek altijd positief reageert, maar men moet er even de tijd voor nemen al zou het soms misschien een of twee jachtvluchten kunnen kosten.

Het derde stagejaar wordt ook afgesloten met een verslag waarin de nadruk zal liggen op de dingen die dat jaar weer bij geleerd zijn. Ook de mogelijke verschillen in methode en werkwijze tussen de verschillende mentoren kunnen aan bod komen. Er is in deze materie niet één weg die naar Rome leidt, al moet een leerling er zich voor hoeden direct al te gaan experimenteren! Dit kan n.l. fatale gevolgen hebben. Heel belangrijk is het om ook na de opleidende contact te houden met de mentor(en). Mogelijk kan de mentor van dienst zijn bij het verkrijgen van een jachtveld door een demonstratie te geven voor een jachtbeest, respectievelijk eigenaar, om deze een goede indruk te geven van de valkerij en om te voorkomen dat een aanvraag voor een vergunning op een bepaald terrein niet verwatert, zeker als er nog op de J-vergunning gewacht moet worden. De praktijk heeft ook het volgende geleerd. Een leerling komt met zijn eerste vogel niet zelden voor een probleem te staan waarvoor hij geen oplossing weet. Het komt dan wel eens voor dat zo'n leerling niet bij zijn mentor aanklopt, omdat hij denkt dat hij na drie jaar stage het wel had moeten weten en hij probeert het op eigen houtje toch tot een goed einde te brengen, wat dan vaak met onnodig veel tegenslagen gepaard gaat. In sommige gevallen zijn er dan onherstelbare fouten gemaakt. Een leerling moet dus nooit schromen om vragen te stellen (de goede valkenier is nooit uitgeleerd). Soms heeft een mentor een gemakkelijke, niet-erkende vogel, die de leerling

persoon te dragen. De bewuste havik aasde altijd heel snel en zou, als zij nog binnenkwam, dezelfde dag niet meer gevlogen kunnen worden en gezien de dikke vetlaag van een meerkroet, ook waarschijnlijk de volgende dag niet. Mijn leerling vond een oplossing. Zette hij een voet op het ijs, dan zakte hij daar doorheen, maar door plat op het ijs te gaan liggen werd zijn gewicht zodanig verdeeld dat hij er niet doorzakte, tenminste dat hoopte hij (en wij). En het lukte een vleugel van de koet te pakken en het hele zaakje naar de oever te trekken. Hoe waardevol zulke inbreng van leerlingen is, zal duidelijk zijn, maar soms gaan hun activiteiten wel erg ver. Toen een veelbelovende rode sleetvalk op een grote hieldevlakte de eerste beginselen van het aanwachten zou worden bijgebracht, vertrok zij naar de verre bossen waarboven ze wellicht toch een duif gezien had. Eer dat we bij de auto waren en de bosrand bereikt hadden viel het zendersignaal uit. Was de valk te ver weg of geland achter een obstakel? Er bleken voor de auto in de bossen geen wegen te lopen en hoge punten voor een betere peilmogelijkheid zagen we ook niet. We reden dus langs de grote wegen en peilden om de paar kilometer. Totdat mijn toenmalige leerling een goed idee leek te hebben, hij zou in een hoogspanningsmast klimmen en dan peilen. Mijn bedenkingen werden weggevoerd en met bezorgdheid zag ik de klimpartij tot aan de onderste dwarsligger. Daar werd de antenne met ontvanger uit de karabinhoes gehaald en roodgezwaaid. Tien minuten later zat de leerling weer in de auto en vertelde dat hij op die dwarsligger teveel storting had van de stroomdraden. Het topje van de mast ver boven de draden, dat zou het beste zijn. Dat gebeurde na drie kilometer in de vol-

Een enthousiaste leerling!!

wel mag dragen en er zelfs misschien mee mag vliegen, maar ook dat is nog totaal iets anders dan het africhten van een eerste eigen vogel.

Natuurlijk heb ik in de loop der jaren heel wat leerlingen kunnen begeleiden en heb daaraan meestal prettige en interessante herinneringen overgehouden. Wellicht zijn enkele van mijn ervaringen voor mijn lezers interessant genoeg om in dit artikel te vermelden. Laat ik met de minder prettige voorbeelden beginnen. Een leerling die aanvankelijk trouw mee ging, bleef ineens zomaar weg. Hoewel het natuurlijk niet op de weg van de mentor ligt om de leerling aan te spreken om te komen, heb ik toch enkele malen gebeld, maar kreeg geen contact. Enkele jaren later(!) kwam de jongeman weer eens opdagen: bleek allerlei problemen te hebben en was daarna naar het buitenland vertrokken. Natuurlijk kunnen op een bepaald moment privé-omstandigheden zwaarder wegen dan een valkeniersopleiding, maar een verklarend telefoontje had op zijn minst verwacht mogen worden. Een andere leerling was tweemaal bij een havikjacht en éénmaal voor een gesprek bij mij thuis, daarna grote stilte. Na het jachtseizoen valt er dan een "stageverslag" in de bus van één A-4-tje over die drie ontmoetingen. Nog gekker is dan dat de leerling boos is onder dat verslag geen handtekening te krijgen..... Het gebeurt ook wel dat ik sterk moet twijfelen aan de interesse voor het hele natuurgebeuren. Na afloop van een outing rijd ik soms nog rond om mijn leerling allerlei trekvogels te laten zien. Het is niet leuk als ik dan bemerk dat het de valkenier in spf helemaal niets doet en hij soms de andere kant op zit te kijken!

Wat ik helaas meer dan eens heb moeten meemaken is, dat na een stagejaar dat prettig verliep en waarin er een goede hand leek te ontstaan met de leerling er na het moment dat de J-vergunning ontvangen is er nooit meer iets van vernomen werd. Zoals ik al schreef misschien uit angst om bij de mentor af te gaan als het met de eerste vogel niet zo wil lukken? Zeer teleurstellend als de mentor altijd zijn huis voor zo iemand heeft opengesteld.

Gelukkig zijn de positieve ervaringen die ik met leerlingen heb in de meerderheid. Als de leerling uit het juiste hoed gemeden is, dan heeft hij/zij meestal ook een waardevolle inbreng in de valkerij van de mentor. In mijn ervaring heb ik ook van dit soort mensen weer geleerd. Dergelijke leerlingen denken ook mee over de ingewikkelde materie van jachtgewichten en conditie. Over hoe kansen op een waardevolle jachtvlucht kunnen worden beoordeeld etc.. Ook mogen zij bij mij kritisch zijn en mij vragen of bepaalde zaken op een andere manier niet beter kunnen. Dat houdt ook de mentor alert en leidt tot betere prestaties van de jachtvogels. En dáár gaat het toch allemaal om!

Goede voorbeelden van een welkome inbreng zijn bijvoorbeeld de keren dat een leerling een verloren vogel heeft teruggevonden of gevangen. Na het uitvallen van de zender sloeg een havik eens buiten zicht en na zoek tot donker leverde niets op. De volgende morgen bij een zware vrieskou en gure oostenwind stonden mentor en leerling ieder op een duinplot in het donker op het licht worden te wachten. Toen dit moment kwam was onze enige hoop overtrekkende kraaien die de havik konden markeren. Kleumend van de kou maakten we beurtings een rondje, misschien konden we ergens een bel horen. ... Hoens een schreeuw van de leerling, hij had de havik gevonden: een verdrachte beweging van een tornvalk had hem naar een duinpanneje geleid, waar hij een havikskop net boven een richteel zag uitstekten. Kort daarop kregen we de havik met nog een halve krop binnen. Een andere keer tijdens een uitnodiging voor een konijnjacht met de havik, sloeg de vogel per ongeluk een merkeloep op het ijs van een breke waterweg en gleed daar een eind mee door. Het water was daar heel diep en het ijs te dun om een volwassen

gende mast en toen geen storing maar ook geen signaal. Op dezelfde wijze werden om de drie kilometer meerdere palen "genomen" en de leerling vroeg steeds hoeveel minuten hij crover gedaan had en dat werd steeds sneller. Maar toen dacht ik dat het fout ging: toen een mast vlak naast een drukke autoweg stond en ik bezorgd het steeds kleiner wordende figuurtje op grote hoogte volgde, reed er een politie Porsche langs mijn auto en ik meende dat hij inhield! 't Was in de tijd dat in Noord-Italië door terroristen aanslagen op hoogspanningsmasten werden gepleegd en natuurlijk verwachtte ik dat een politiemann die link zou leggen als hij een man met een karabinhoes in een mast zag. Gelukkig reed de Porsche door, maar het zou wel zijn laatste mast zijn. De valk kwam pas een kleine week later binnen na een reactie op een advertentie. Later hoorde ik dat hetgeen wij gedaan hadden heel gevaarlijk was en dat, al blij je in het midden van zo'n mast stietlijke meters van de stroomdraden af bij bijvoorbeeld vochtig weer door indicie de stroom kan overslaan.... Laats genoemde leerlingen zijn overgens allen uitstekende havikiers-valkeniers geworden. Ik geloof dan ook dat de combinatie van een goede aanleg en overdracht van ervaringen van de mentor kunnen leiden tot een hoog peil waarop de valkerij bedreven wordt.

Ten slotte nog dit: Het bestuur van Adriaan Mollen en de ervaren valkeniers zijn ervan overtuigd dat het huidige mentor-leerlingensysteem het beste is, wat in Nederland mogelijk is. Ervaring opdoen met leerogels, zoals in sommige landen wettelijk is geoorloofd, zit er hier helaas niet in. Uit het huidige systeem zal een leerling dus het maximale moeten zien te halen. Dit is niet alleen belangrijk voor een leerling, maar het maakt ook het stagejaar voor de mentor prettiger. Alle ervaren valkeniers weten dat ogenschijnlijk kleine foutjes en nalatigheden, vaak meteen desastreus gevolgen kunnen hebben. Zoals het sterven van een vogel, het verloren gaan van een jachtveld, het in diskrediet brengen van de valkerij.

Mentor en aspirantes v.l.n.r.: A. van Leeuwen, H. Dijkstra, F. van Leeuwen, J. Klips

Mijn slotadvies aan alle (toekomstige) leerlingen: Volg de stagejaren met veel energie en belangstelling en zie niet op tegen het maken van veel kilometers om de mentoren te bereiken. De grootste voldoening die een leerling zichzelf, Adriaan Mollen en een mentor kan bezorgen, is als blijkt dat de valkerij later kundig en verantwoord wordt bedreven en daarmee een positieve bijdrage levert aan de voortzetting van het aloude vluchtbedrijf.

Summary

The apprenticeship discipline of Adriaan Mollen. A mentor's personal view.

The author has been active as a falconer for more than 50 years and is one of the most experienced in the Netherlands. In this article he gives his personal view of the teacher and pupil's apprenticeship system of falconry in the Netherlands and, in particular, the Adriaan Mollen Falconry Club.

The training consists of 3 apprenticeship years with different teachers, and each year is completed with an account of the training period. Based on his own experience, H. Dijkstra gives a guide as to how best to use the training period. He emphasises that the pupil must be eager to learn and must never hesitate to ask questions of his mentor, even after the period of training is over. He suggests that an ideal situation would be that of optimal co-operation between pupil and mentor. He regards it as a great satisfaction when a previous pupil later becomes a skilful falconer who is responsible for a positive contribution to the continuance of falconry.

scheidenheid waarderen en trek je je eigen plan. Voor iedere beginner geldt een grondhouding met een enorme gedrevenheid en een honger om te leren. Zonder deze ingrediënten is het onmogelijk om zelfs maar met de valkerij te beginnen.

Er zijn aspiranten die in de gelukkige omstandigheden zijn al op jonge leeftijd met de valkerij kennis te maken. Maar er zijn er ook die pas op latere leeftijd beginnen. Zo'n aspirant was ik.

Als je bij het Verbond wordt aangenomen wordt er in de vergadering gevraagd waarom je valkenier wilt worden. Ik heb deze vraag altijd als zeer emotioneel ervaren en kon er in het begin ook niet goed antwoord op geven. Het feit dat ik in mijn jeugd opgevoerd ben met roofvogels was niet het enige. Ik ben al in een vroeg stadium geconfronteerd met het "ontmoedigingsbeleid" van Adriaan Mollen en vond de argumentatie niet afdoende. Nu snap ik de beweegredenen beter, maar toen vond ik de leden zeer autoritair en kreeg het gevoel niet als volwassene behandeld te worden. Eén van de belangrijkste beweegredenen die ik wel kon accepteren was dat je drie jaar lang de tijd van een mentor in beslag neemt. Het is bijzonder frustrerend als een leerling op het laatzet althuis. Het positieve dat ik hieraan kan toevoegen is dat een afgehaakte leerling wel iets zinnigs en vooral positiefs over de valkerij kan zeggen en feedback kan geven.

In de tijd dat ik begon met de valkerij stond- en staat nu nog steeds- het onderwerp jagen ter discussie. Men gaat zich steeds meer bemoeien met het feit of jagen wel of niet maatschappelijk geaccepteerd mag worden. Het was voor mij een vanzelfsprekendheid om mij actief op te stellen en een bijdrage te leveren aan deze discussie. Ik kon dit goed combineren met mijn werk als journalist.

Maar eerst mijn kennismaking met de valkerij. Om je als volwassene weer als leerling op te stellen vraagt onschakeling. De leergraad van het kind en het uithoudingsvermogen van de volwassene. Bert Bruil werd mijn eerste mentor en ik werd deel van een team. Niet dat veel aspiranten beseffen, wat zo'n periode voor een mentor betekent. Allereerst moeten de persoonlijke klinken. Je rolt zoals gezegd in een team en krijgt te maken met de vrienden van je mentor. Ik ga er van uit dat een mentor graag wil onderwijzen. Toch beseft je dat iedere outing voor een mentor ook voor hem één van zijn vrije dagen is. Daar sta je dan op de imposante Europort, zelf zo groen als gras. Van jagen had ik weinig kaas gegeten en van vogels nog minder. De eerste dag was dan ook een mannelijke jachtdag. Het was koud, het waaide en later ging het nog regenen ook. Aan het eind van de dag is de fret ondergegaan en wordt er tot laat gegraven. Nadat er drie weken lang elke dag gezocht was, werd de fret teruggevonden. Voor mij kon die dag niet stuk. Ik vond het fantastisch en voel nog steeds de sensatie van het dragen en azen van mijn eerste havik. Door alle indrukken zei ik niet zo veel en de mannen dachten: die zien we nooit meer terug. Niets was minder waar. Nadat ik de eerste schok van kou en honger had verwerkt ben ik mij gaan beraden op deze elementen. Ik ontdekke dat mijn systeem een regelmatige toevoer van voedsel nodig had en heb sindsdien ook altijd eten in mijn zakken. De kou kon ik bestrijden met kleding en goed schoeisel. Van mij zouden ze geen geklaag horen. Nu kon ik mij ook concentreren.

Doelstelling

Vanaf het begin heb ik mijzelf doelen gesteld, die iedere keer als ze bereikt werden, verlegd of bijgesteld konden worden. Het werken met de vogel kost veel tijd,

In principio Avis Erat

door: Tula Stapert (vv)

Het ogenblik dat een aspirant de wereld van de valkerij betreedt, begint er een nieuw leven voor hem. Het leven waar in den beginne de vogel was.

Numerus fixus

Het Nederlands Valkeniersverbond Adriaan Mollen, de zusterverenigingen Jacoba van Beieren en het Nederlands Verbond voor Valkerij geven sinds de jaren zestig binnen verenigingsverband hun leden de mogelijkheid onder leiding van een mentor, aspirantvalkeniers op te leiden.

Vroeger zei men tegen een nieuwkomer maar eerst een jaartje mee te lopen. Op deze wijze kon de enthousiaste beginnende zich een idee vormen over zijn toekomst als valkenier.

Dit meelopen heeft in de jaren zestig vorm gekregen in een serieuze aspirantentijd.

Het doel hiervan is om in drie jaar tijd een leerling de beginselen van de valkerij bij te brengen.

De verenigingen hebben besloten om de aspirantentijd uit drie seizoenen te laten bestaan. Ter afsluiting van het seizoen wordt van de aspirant verwacht dat hij een samenvatting schrijft over zijn belevenissen en leermomenten.

Deze drie verslagen gaan naar het bestuur met het verzoek om vogelvoerende lid te mogen worden. Bij het Verbond zullen geen verdere eisen gesteld worden en kun je een vergunning aanvragen. Dit gebeurt nu bij de uitvoerders van LNV, bureau Laser in Roermond. De vergunning is echter door iedere aspirant al van te voren aangevraagd. Men weet dat het aanvragen van de vergunning gekoppeld is aan een wachtlijst, die een NUMERUS FIXUS heeft. In Nederland is het 121 valkeniers vergund om te mogen jagen met een roofvogel. Een ieder die een vergunning aanvraagt komt op de wachtlijst te staan. Ik stond zes jaar geleden op nummer 124. Nu is er hoop dat in januari 1999 de numerus fixus verdwijnt.

Aspirant

De laatste opmerking die ik maakte in mijn jaarverslag na drie jaar stage was: "Vele stormingen lopen door de valkerij."

Eén van de eerste confrontaties binnen de valkerij was de enorme verscheidenheid in uitleg, benadering en beleving. Voor een beginner heeft dat een verwarrend effect. Het gevolg is dat je niet weet waar je loyaliteit ligt. Pas later ga je de ver-

Jonge Franse aspirant in de 19 de eeuw ??? (collection du musée de la chasse de Gien).

onafhankelijk van je vaardigheden of zelfs talent. Ik stelde als eerste doel, de jacht. Ik ontdekke tijdens de jacht dat ik een gepassioneerd jager ben. In welke vorm ik dit moest gieten heb ik pas later geleerd. Eerst met de fretten werken en daar heb ik nog steeds een enorm plezier in. Hoe meer je ze door je handen laat gaan, hoe meer je de rol van de fret begrijpen.

Weedelijk

Bij ons thuis is er altijd volop gejaagd. Ik ben in de gelukkige omstandigheid dat ik en dat besef je later, altijd met weedelijke jagers te maken heb gehad.

Eén van deze mensen is mijn jong gestorven zwager Pier geweest waar ik heel wat mee heb zitten bomen en mee heb mogen jagen. Het grootste compliment kreeg ik van hem toen ik een tweetal hazen aansprak en hij een dubbel schiet.

Binnen de valkerij ontmoette ik ook deze gelijkgestemde jagers. Het respect voor het wild, de weedelijkheid van het jagen en zoals mijn latere mentor Jan Poorthuis altijd zegt: "Samen uit samen thuis."

Niets is fijner dan na een goede jacht, honden, fretten en vogels veilig thuis te brengen. In het eerste jaar van mijn aspirantentijd heb ik ook niets anders gedaan dan genieten van het buiten zijn, de vriendschap en is de basis gelegd voor mijn toekomst als valkenier. Het gezelschap waarin ik verkeerde, zorgde ervoor dat ik me niet alleen opgenomen voelde, maar ze zetten me aan het werk. Ik werd niet gespaard en heb menig ontgroeningsgrap moeten slikken. De havik, Elca van Hans Bruil, die mij heeft leren jagen zal ik ook niet zo snel vergeten. Eens mijn eerst geslagen konijn. Ik zal niet herhalen hoe onbeholpen dat is geweest. In dat eerste jaar heb ik de gelegenheid gehad op verschillende terreinen te jagen met diverse haviken van rood tot grijs.

Tijdens de jacht op de Marrowward zag ik voor het eerst een slechtvalk in actie. Deze prachtige vogel maakte diepe indruk op me. Mijn aspirantentocht leek al uitgestippeld en ik zou het komende jaar onder leiding van Jan Poorthuis doorgaan.

Accipiter gentilis. Elca, die mij de beginselen van de valkerij heeft geleerd.

Steeuwl met diagnose verbrande vleegels. Revitalisatie duur tot na de milt.

Instructie van de mentor.

Oefening aan de lange lijn.

Alleen aan het werk met Juno !!

Havikerij

Het komende jaar stond weer in het teken van de havik. Ik had voor mijzelf al wel tot doel gesteld me zo veel mogelijk eigen te maken met de havik. Als er een toekomst voor mij met een jachtvogel was weggelegd dan was het wel de havik. Het terrein dat een slechtvalk nodig heeft is zo groot en uitgestrekt dat ik daar geen mogelijkheid in zag. Ook dit jaar werden de doelen bijgesteld. Nu ik het jagen beter onder de knie had, wilde ik me er nog meer en vooral zelfstandig mee bezig houden. Deze kans werd mij geboden. Alle handvaardigheden die eraan vooraf gaan, telemetrie, schoentjes verwisselen, knopen maken, werden eerst voorgedaan en later geoefend met één hand. Het allerbelangrijkste voor een leerling is dat hij voortdurend vragen stelt!! De havik stond altijd centraal in de gesprekken. Om een redelijke leerling havikier te worden had ik voor mezelf nog zeker een jaar oefenen nodig. Ik ontspan mezelf wel de kans om met een slechtvalk te werken. Daarvoor besloot ik een vierde aspirantenjaar in te lassen. Evert van de Beek beloofde mijn mentor te worden

Asiel

Het derde jaar vond ik beëindigend. Het doel was om

zo zelfstandig mogelijk met de havik te werken en me te concentreren op de africhting. Iedere havikier die ik maar enigszins kende, werd aangeklamp om ervaring op te doen bij de spannende periode als de vogel het muihuis verlaat. Natuurlijk, zeiden ze, maar vaak was het al gebeurd voordat ze gebeld hadden. Mijn mentor was nog steeds Jan Poorthuis die vorig jaar halverwege moest afhaken omdat zijn vogel doodging aan aspergietose. Het komende seizoen had hij een havik waarvan ik een gedeelte van de training kon meemaken. Bij Jan Poorthuis ben ik ook met het element asiel in aanraking gekomen. Van dichtbij zijn de procedures voor vergunningaanvraag voor roofvogels en ulen gevolgd. Uitgebreid hebben we het over de probleemstelling van diagnoses van de slachtoffers gehad. Welke revalidatieduur, voeding en medicijnen de vogels nodig hebben. Het samenwerken met justitie en de dierenarts. Maar ook de ethiek van het asieltwerk.

Valkerij

Ondertussen had ik met de valkenier Evert van de Beek contacten gelegd om af en toe eens met hem mee te gaan. Ik vond dat ik te weinig deed. Hij woonde vlakbij mij in de buurt en hij vliegt bijna dagelijks met zijn slechtvalk in de Eempolder. Al vrij snel kreeg ik de kans om een vogel te verzorgen bij hem. Omdat de afstand was te overbruggen kon je de zorg van iedere dag geven. Evert gaf mij ook de kans om met hem zijn rooie valk af te richten. In samenspraak met Jan Poorthuis heb ik deze kans aangepakt. Tegelijkertijd leerde ik Joost van de Wall kennen, mentor en goede vriend van Evert. Van de Wall heeft een slechtvalk en met de twee van Evert was dat dus werken. Ik genoot. De valkerij was voor mij totaal nieuw en de jacht met de slechtvalken op de kraaien was er één die mij meer dan een jaar heeft gekost. Gelukkig had ik Evert gevraagd om mentor te worden voor het vierde jaar.

Maar toen... de slechtvalk!!!!

Het is niet voor niets dat deze magnifieke vogel door haar schoonheid en vlucht wordt bejubeld. Door Joost van de Wall kreeg ik de gelegenheid in mijn vierde aspirantenjaar zijn vogel Juno na de munitie te mogen jagen. Het dagboek, het huiven, leer bewerken, het gewicht, het diëet, loer draaien, oefeningen in de tuin en tenslotte haar loslaten. Het hart zat me in de keel toen ze voor het eerst los ging. Ik voelde me de koning te rijk met mijn eigen verantwoordelijkheid. Over Juno kan ik een boek schrijven maar dat is alleen interessant voor mij.

De deuren van de valkerij gingen steeds verder open staan. Een nieuwe dimensie werd toegevoegd aan mijn aspirantentijd. De frequentie van jagen was veel hoger, de gemiddelde duur weliswaar minder, maar ook het persoonlijk contact intensiever. We zaten minder buiten en het vele autorijden was voor mij in het begin even slikken.

Keuze voor een slechtvalk of een havik heb ik niet. Het is uiteindelijk het jachtveld, dat je keuze bepaalt. Door samen met Evert van de Beek te werken heb ik gezien hoe moeilijk het voor mij wordt een slechtvalk succesvol te kunnen jagen. Mijn ervaring en het inzicht in de kraaienjacht heeft nog enkele jaren nodig wil ik überhaupt in de buurt komen van deze valkenier. Toch zal de schoonheid van deze vogel mij bijblijven en wie weet kom ik in de gelegenheid om ooit met een slechtvalk te kunnen jagen.

Verscheidenheid

Zoals ik al in het begin zei brengt iedere valkenier zijn eigen methode en geschiedenis mee. In mijn vier jaar aspirantentijd heb ik dit ook volop kunnen ervaren. Heftige discussies welke methode nu verantwoord is en welk boek nu gevolgd moet worden; ik vond het allemaal prachtig. Ik ontdekte dat je met alle kennis uit boeken of van je mentor toch tegen je eigen sterke en zwakke kant aanloopt. Voor het trainen van een dier is een positieve instelling en een consequent gedrag nodig. Ik heb in mijn mentoren stuk voor stuk fantastische valkeniers en havikiers meegemaakt. Wel moet ik met de enorme, vaak overvloedige kennis die mij door mijn mentoren is bijgebracht iets doen. Als uiteindelijk die vogel in de tuin staat heb ik in nood alleen nog maar een telefoon. Voor mij en andere aspiranten die de aspiratie hebben om zelf te willen valkenieren zullen we moeten wachten tot de wachlijst eraf gaat en dan pas... is er de vogel.

Summary

In principio Avis Erat.

The dutch falconry association Adriaan Mollen offers their members a three year apprenticeship under supervision of a mentor. The apprentice years are intended to help people determine whether or not they possess the requisite drive, determination, mentality and opportunity to become a falconer. Every season the apprentice will have a different mentor. Each year he will write his accomplishments down. After three seasons he can present his work and ask the association to become a full member. After obtaining the license from the government, the new-born falconer can start buying his first goshawk or falcon. The license gives the holder the right to hunt. In this article the author describes her own personal experience in those three years. For her own feeling she needed a fourth year. In those four years she had the opportunity to learn the principles for both disciplines: hawking and falconry.

Valkerij in de 21^e eeuw

door: Jan Staal

Adriaan Mollen heeft zich in de loop van haar bestaan ontwikkeld van een verenigingsclub tot een echte belangengroep. Van een wellicht "elitair" vereniging is zij een afspeeling van de maatschappij geworden. Dat heeft invloed op de sfeer en het functioneren van de leden in de organisatie. Soms bekruipt mij wat sombere gedachten. Gaarne wil ik een aantal zaken vanuit mijn visie en denken op een rijtje zetten.

Om te beginnen wil ik stellen dat ons lidmaatschap waardevol is en er daarom als lid meer invulling aan gegeven dient te worden.

Naast het beoefenen van je hobby, iets voor de organisatie betekenen. Dat maakt dan dat AM een meerwaarde heeft. Deze meerwaarde wordt voor een groot gedeelte bepaald door de inbreng van leden, de bereidheid tot, kameradschap EN het voldoen aan de verenigingsverplichtingen.

Dat leden samenwerken, betrokken zijn, meedelen, loyaal en integer zijn, verantwoordelijkheidsgevoel en plichtbesef hebben. Dat eender probeert een bijdrage te leveren aan een kwalitatief beter eindproduct, in overdraagbare zin bedoeld.

Elkaar weten te vinden, dat veronderstelt organisatie, weten wie wat doet, weten wie waarvoor verantwoordelijk is. Alleen dan kan samenwerken ook werken. Daarbij is interne concurrentie funest. Het kost een hoop energie en kostbare tijd, welke niet is gericht op het (de) organisatiedoel(en). Belemmeringen in de omgang met anderen frustreren de communicatie binnen de organisatie.

Hoe de toekomst in?

Daarbij zou mogelijk naar de toekomst het volgende interessant kunnen zijn. Er is een methode om uit te vinden in welke (sub)cultuur onze organisatie zich bevindt. Door vragen te stellen aan de hand van criteria, w.o. vergaderingen, conflicten, doelstellingen, kwaliteit enz., kan geformuleerd worden wat bepalend is voor die cultuur.

Als organisatie zelf, maar ook aan elk lid van een vragenlijst aan de hand van de gescelde criteria en andere zaken vragen hoe hij/zij vindt, dat er binnen AM omgegaan moet worden met deze criteria.

Eik lid zal zijn eigen oplossing hebben, welke volgens hem/haar de beste is. Het is nu de kunst om ieder individu na te laten denken over wat de beste route is. Uit al deze verschillende oplossingen dienen de waardevolle aspecten gehaald te worden en zodoende kan een oplossing geformuleerd te worden die door zoveel mogelijk leden en als het mogelijk is door iedereen gedragen wordt.

Een proces van antwoorden, betrokkenheid en als organisatie tevens ook nog gebruik maken van de vaardigheden, interesses en kennis van de leden. Het creëert commitment en het zich conformeren aan normen en waarden.

Het in werking stellen en sturen naar een visie voor de toekomst. Waarom? Omdat via de Flora- en Faunawet er waarschijnlijk andere normen en waarden groeien en er wellicht voor een aantal andere doelstellingen gekozen moet worden.

ting in stromende regen. Wij laten onze vogels toch niet azen op een laag smeltstel van maanden. Wij brengen ze toch niet onder in gazen kooien, of zodanig dat staart- en vleugelpluimen afgebroken zijn!
 Wordt het geen tijd weer eens aandacht te schenken aan de erkenningsregeling van Vogelbescherming. Is het wel zo verkeerd dat te doen?
 Vasthouden aan (een) bepaalde principe(s)? Zijn de inschattingen na een aantal jaren erkenningsregeling bewaarheid? Of juist niet?
 Wellicht is het tijd voor herziening en dan samen de toekomst ingaan. Erkend wordt dat wij een belangrijke rol binnen de wereld van de revalidatie van roofvogels betekenen. Laten we dat vooral wél zo houden!
 Wij hebben een bepaald imago hoog te houden. Wij zijn immers de roofvogelkenners en -verzorgers bij uitstek.

Summary

Falconry in the 21st century
 The author has been ornithological secretary at the falconers club "Adriaan Mollen" for many years. From that and his own personal point of view he presents thoughts as how membership has grown into a club of falconers from all parts of society over the years, expectations to members, membership and club. Questions as what falconry involves, by law and practice, where to put limits now and in future. Reflections to rehabilitation of injured birds of prey in connection to falconry, close pillars in the recently accepted Code of Wild Animals and Flowers. Reflections to be reflected.

30

Europese havik jaagt in Mexicaanse woestijn

door: J. v. Gerven

In juni 1996 kreeg ik contact met een Mexicaanse familie Romo Garza. Deze familie had weer contact met onze nationale springruiter Jan Tops uit Valkenswaard. Mevrouw Romo Garza heeft als hobby paarden en vogels. Zij nodigde mij uit om naar Mexico te komen, wat ik gaarne aanvaardde.
 In juli 1996 kreeg ik een telefoontje vanuit Mexico van Roderigo Munro Wilson Cepeda. Hij is een familielid van Romo en vroeg mij of het mogelijk was om een Europese havik te verkrijgen voor hem. Hij is valkenier, vliegt met Harrisshawk en slechtvalken. Vanuit de fok heb ik voor hem een havikswijf aangeschaft. Trainde deze havik vooral op zeegeheid en dat ze niet krijtje, wat goed is gegaan. Ook liet zij zich uitstekend hieven. In september 1996 bezocht Roderigo mij in Valkenswaard. Ik heb hem veel kunnen vertellen over de jacht met de havik. Hij had geen enkele ervaring met een havik.

In oktober zond ik de havik naar Mexico, haar staart goed ingepakt om beschadiging te voorkomen. Na een reis van ≈ 20 uur kwam ze in goede conditie en onbeschadigd in Mexico aan.

Op 28 februari 1997 reisden mijn vrouw en ik naar Mexico. In het noordoosten van Mexico ligt de miljoenenstad Monterrey. Het is een handels- en industriestad. De stad ligt op een hoogte van 600 m, omringd door bergen van 2600 m. Alfonso Romo Garza is president-directeur van Pulsar, één van de actiefste ondernemingen van Mexico. Hij heeft 25.000 werknemers en in de toeleveringsbedrijven van Pulsar zijn nog eens 66.000 mensen werkzaam. Hij heeft als hobby paarden, waardoor hij jaren geleden contact kreeg met de Valkenswaardse ruiter Jan Tops. Zijn club voor de paardensport draagt de naam "Hipico La Silla". "La Silla" (het zadel) is een bergtop in Monterrey, die de vorm van een zadel heeft. Romo koos deze als zijn stalnaam.

In deze club zijn nog twee andere afdelingen: conservation voor vogels, revalidatie en valkerij. Roderigo Munro Wilson is president van: Asociacion de Cetreria del Estado de Nuevo Leon.

Zij hebben twee beroepsvalkeniers in dienst, een Amerikaan en een Peruaan, met nog een aantal Mexicaanse helpers. Verder beschikken zij nog over een groot vogelpark waar ze duizenden vogels houden, een soort Avifaunapark.

De valkerij

Zij beschikken over: 15 Harrisshawks, 13 Slechtvalken, 9 Steenarenden, 3 witte Geervalken, 3 Aplomadovalken, 2 Prairievalken en een Havik.

De accommodatie is rondt perfect. De ruimten voor de slechtvalken waren 70x80cm, met op de bodem prachtige waterpartijen, die cominu ververst werden. De havik die ik hen had gestuurd, zat evenals de witte geervalken in een ruimte met airconditioning. In de zomer is het daar zeer warm.

31

Ook voor het voedsel, de prooidieren dus, waren er vele goed verzorgde ruimtes, zoals fazant-, duiven-, kwartel- en eendekooien.

De jachtdagen

Ik ben met hen een zestal dagen gaan jagen. Het jachtterrein ligt nogal ver van Monterrey, gemiddeld zo'n 100 km. De weg er naar toe is uitstekend. Het jagen gebeurt meestal in de morgen tussen 8 en 12 uur, vanwege de temperatuur. Voor een Harrisshawk is deze geen probleem, voor een Europese havik wel, daarom dus vroeg in de morgen.

De eerste jachtdag: we reden naar een woestijngebied, Satillo genaamd, op 1200 m hoogte. De grootte van dit terrein was ≈ 2000 ha, de bodem zanderig en steen en daartussen groeien vooral cactussen. Daar leeft de woestijnhaas. De jacht met Harrisshawk gebeurt daar altijd met 2 vogels, deze vogels kunnen uitstekend samen jagen. De hazen gaan vrij snel op, meestal op zo'n 30 meter. Voor een Harrisshawk is dat dikwijls een nadeel omdat ze niet zo snel zijn. Het voordeel is dat het gebied vrij open is en vlak en dat ze in compagnie jagen. Konijn zie je overdag nauwelijks vanwege de warmte en fretteren is verboden. De eerste jachtdag was zonder resultaat. Er stond een harde wind, wat nadelig was voor de Harrisshawks.

De tweede jachtdag: op naar een ander jachtgebied met de Europese havik. Onderweg zag ik veel Roodstaartbuizers, Harrisshawks en Cooperhawks in het veld. Dit landschap was geen woestijn, maar meer landbouwgebied. De eerste vlucht op haas was mis. Na 10 minuten zag ik een jonge haas in de dekking zitten, gaf Roderigo een teken, de haas sprong en werd na ≈ 10 m geslagen. Dit was het eerste succes van een havik in Mexico.

De derde jachtdag: vertrek 's morgens 6.30 uur naar een gebied met veel kleine meertjes waar veel eenden voorkomen. Zij hadden 2 slechtvalken, een wijf en een

Gedeelte van de behuizing voor de valkerij.

tarsel en een Duitse kort haar staande hond. Dit gebied was zeer uitgestrekt ≈ 10.000 ha, hier ook veel Redtails, Vultures en Carracas.

De tarsel werd het eerst gevlogen, deze wachten hoog aan. De hond werd het meertje ingestuurd, om de eenden op te jagen, maar de tarsel miste twee maal. Daarna werd het wijf ingezet, dit was een wildvang Peregrinus Anatum. Deze wachten minder hoog aan. De hond wederom het meertje in. De eerste stoot was mis, maar de tweede was raak, de eend dwarsleide omlaag. De valk werd meteen afgeaasd. Meestal slaan de Mexicanen maar één stuk per vogel, (alleen bij slechtvalken, maar gaan wel vaak jagen).

De slechtvalk was drie jaar geleden gevangen aan de Mexicaanse Golf door Roderigo zelf.

De vierde jachtdag: was het de beurt aan de Europese havik. Het weer was iets koeler, $\approx 18^\circ$. De eerste vlucht op haas was zeer lang ≈ 100 m, maar miste. De volgende vlucht miste ze weer, ging op een paal zitten, kwam niet op de vuist, maar bleef naar beneden kijken. Ik riep dat er iets moest zitten en jawel er sprong een konijn wat meteen onderliep. Daarna de havik afgeaasd.

De vijfde jachtdag: 7.30 uur naar de woestijn in Saltillo met de Amerikaan Richard en de Peruaan Oscar. Eerst de slechtvalk gevlogen. Deze bond uit een goede vlucht een eend.

Daarna met twee Harrisshawks gaan jagen. De eerste twee vluchten waren mis. Maar bij de derde was het raak. De ene Harris sloeg bij de kop, de andere op het achterste van de haas. Wat mij opviel was, dat de Harris hun prooi zeer goed vasthielden, maar moeilijk overstappen. De haas woog 4,5 pond.

De zesde jachtdag: met de havik, in de woestijn op zo'n 1200 m hoogte, ook weer een uitgestrekt gebied omringd door bergen. In dit gebied zag ik veel kwartels, maar ook wilde slechtvalken, die daar broeden. Tijdens het jagen kwam er één boven ons vliegen. Oscar haalde een levende duif uit zijn tas en liet deze vliegen;

Europese havik slaat Mexicaanse haas. Links J. van Gerven, rechts Roderigo Munro.

meestal slaan ze de duif, vertelde Oscar mij, maar nu boog ze af en de duif vloog in de dekking.

Na tien minuten deden we de eerste haas op, vloog fel aan, sloeg er de wol af, maar hield de haas niet. In de verte, ± 250 m, zagen we een jagende coyote. Deze komen daar nog talrijk voor. Na een uur te hebben gelopen sprong er weer een haas. Na ± 60-70 m sloeg ze deze haas goed in de kopgreep. Havik afgeaaid, de haas woog ruim 4 pond.

Na lang te hebben gelopen door de woestijn, smaakte het Mexicaanse bier zeer goed.

Al met al een boeiende reis. Een paar maanden later schreef hij me, dat de havik nog vier hazen had geslagen. Ook in de rui deed ze het goed. In augustus was ze al bijna klaar en zag er goed uit.

Summary

A European Hawk hunts in the Mexican desert
In 1996 I've driven met the Mexican family of Romo Garza. In that same year he was responsible for obtaining a hawk for a member of the family.

In 1997 Jac and his wife visited Mexico. He saw "his" hawk again and admired the living quarters of the birds. He found them more or less ideal. The birds even had air-conditioning in order to survive the hot Mexican summers.

2 professional falconers and some Mexican assistants are employed to look after 15 Harris hawks, 13 peregrines, 9 stone eagles, 3 white gierfalcons, 3 Aplomado falcons, 2 prairie falcons and one goshawk.

Jac went hunting for 6 days, mostly between 8 and midday, because of the heat. The European hawk had the most problems with the temperature.

The 1st day: hunting for a desert hare with 2 Harris hawks at the same time- they are well suited to this.

The 2nd day: he saw red-tailed buzzards, Harris hawks and Cooperhawks in the wild. The European hawk caught a hare in this agricultural area.

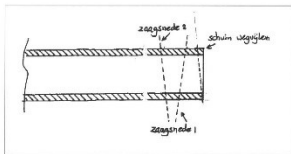
The 3rd day: an early start for duck-hunting in an area rich in lakes. Here there were red-tails, vulturines and Caracaras. After the duck had been caught, the falcon has immediately a full crop. The Mexicans mostly allow the birds to hunt for only one piece of prey.

The 4th day: The European hawk caught a rabbit.

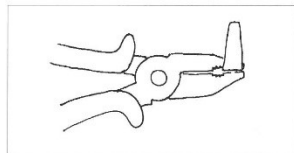
The 5th day: Into the desert with both falconers. The peregrine caught a duck. The 2 Harris hawks a hare. It was noticeable that the Harris hawks held on to their prey very well but had difficulty with transferring to the hand.

The 6th day: In the desert at the height of 1.200 metres surrounded by mountains, he saw quails, wild peregrines and a hunting coyote. The hare wick was caught weighed 4 pounds. All in all, a fascinating trip to the hunting areas around Monterrey.

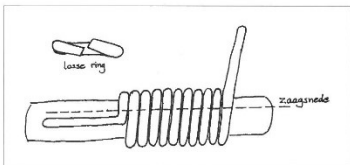
34

Abt. 1

Abt. 2

Abt. 3

36

De draal

door: Peter de Koning

Als E. Michell in zijn boek "The art and practice of hawking" uit het hoofdstuk furniture and fittings een beschrijving geeft van de draal dan zegt hij er letterlijk bij dat de dralen van mr. Mollen "very good and cheap" zijn.

Gilbert Blaine beklagt zich over de kwaliteit van dezelfde dralen, vooral de als klinknagel gebruikte spijker wekt verbazing. Twee zeer uiteenlopende meningen over één attribuut: de draal. Decennia later is er nog steeds niet veel veranderd. Laat aan tien valkeniers/buissiers een draal zien, vraag hun mening en je hebt een discussie van een uur en tien verschillende opties. Eigenlijk komt het in het kort hier op neer dat ieder de draal gebruikt waar hij vertrouwen in heeft. Voor al diegenen die wat specifieke eisen hebben ten aanzien van de draal zoals de diameter van de gebruikte ringen, de dikte van het materiaal of de gebruikte materiaal soort, volgt hieronder een aantal suggesties of voor sommigen een handleiding voor het zelf maken van een draal met een minimum aan specialistisch gereedschap.

De traditionele draal, met of zonder middenstuk

Gebruikte materialen: messing of roestvrijstaal (RVS) buismateriaal met een buitendiameter van 18 à 20 mm en een wanddikte van 1 à 1,5 mm. Als middenstuk staafmateriaal met een diameter van 5 mm. Gebruik bij voorkeur een bout M3 van voldoende lengte van messing. Messing is redelijk taai en laat zich goed solderen met tin of hardsolderen.

Werkwijze: Vijf een schuine kant aan het buismateriaal, een verloop van 1,5 mm is voldoende (zie afb. 1). Zaag nu een stukje materiaal af zodanig dat het materiaal aan één zijde een breedte heeft van 6 mm en aan de andere zijde uitloopt op een breedte van 3 mm. Zaag vervolgens nog zo'n zelfde stukje materiaal af. U hebt nu het buismateriaal voor de twee ringen. U kunt de ringen rond laten of u kunt de ringen twee vlakke stukken geven. Als u een ring een vlakke kant geeft, kunt u dit doen met behulp van een combinatietang (zie afb. 2). Breng de vlakke kant aan in het breedste gedeelte van de ring. De ring krijgt de neiging om ovaalvormig te worden, corrigeer een en ander door met een hamer voorzichtig de ring een goede vorm te geven, terwijl u de ring met de combinatietang stevig vast houdt aan het vlakke gedeelte. Boor in de breedte delen van de ringen een gat van 3 mm, lever iets ruimer, met een boortje van 3,2 mm. RVS werkt veel lastiger dan messing. Zaag een stukje staafmateriaal af van plm. 10 mm. Vijf beide zijden mooi vlak af. Boor nu precies in het midden, in de lengterichting, een gat met een diameter van 3 mm. Pas nu het boortje M3 in het middensuk. Het boortje moet er gemakkelijk in kunnen rondraaien, als dit niet het geval is vijf dan wat van het schroefdraad weg (alleen daar waar dit nodig is, want de moer moet er later nog opgedraaid kunnen worden). Bepaal de lengte van het boortje door alle onderdelen in elkaar te zetten.

Als de moer erop gedraaid wordt moet het geheel soepel kunnen draaien. De afgezaagde bout moet nog een fractie boven de moer uitsteken. Solder absoluut de moer vast, of met tin en een solderbout of liever nog hardsolderen met de vlam.

35

Werk het geheel af met fijn schuurpapier, zorg dat er nergens scherpe kanten aanzitten, polijst desnoods.

Aanzienlijk eenvoudiger is het maken van dralen met behulp van kant en klare wartels uit de visserij. Er zijn wartels die kogelgelagerd en roestvrij zijn en er zijn wartels van brons niet kogelgelagerd.

Dralen, niet gelagerd, van brons met vaste of losse ringen of een combinatie hiervan, van roestvrij staal.

Materiaal: Bij de grotere en beter gesorteerde hengelsportzaken of in de zgn. vliegshops zijn wartels te koop van brons (fabrikant: DAM) lengte 26,5 mm, diameter 7 mm. De diameter van het gat is 4 mm. Bovengenoemde maat voldoet uitstekend voor valk of havik. Er zijn grotere maten te koop bv. 30,5 mm lang, met een diameter van 9 mm. Nog groter lijkt mij niet zinvol. Om ringen te maken gebruikt u roestvrijstaal met een diameter van 3 mm. De lengte die u aanschaf moet niet te klein zijn, bv. 1 meter. U heeft hier bestis zilver solder, een vloeimiddel (FLUX) en een solderbrander voor nodig.

Werkwijze: De ringen kunt u op de volgende manier maken. Neem een staaf metaal met een diameter van plm. 20 mm. De lengte is niet zo belangrijk, 10 cm is al genoeg. Zet de roestvrijstaal staaf in de bankschroef, laat aan één zijde 30 à 40 mm uitsteken, sla dit met behulp van een hamer haaks om. Kleem nu de metalen staaf met een diameter van 20 mm samen met het omgeslagen gedeelte in de bankschroef, zodanig dat het materiaal van de ring vrij om de staaf gewikkeld kan worden. Wikkel nu het staafmateriaal van 3 mm rond de staaf van 20 mm. 10 wikkelingen is al voldoende. Zaag met behulp van een ijersaag de 10 wikkelingen in de lengterichting door (zie afb. 3). U heeft nu een flink aantal opstaande losse ringen met een diameter die waarschijnlijk iets groter uitvalt dan 20 mm. Buig nu een oog met behulp van twee tangen iets uit elkaar, één zijde door het oog van de wartel en buig nu weer met twee tangen de uiteinden van de ring zodanig terug dat ze precies tegenover elkaar komen te liggen. Dit vereist enige oefening. Voorziet de uiteinden van de ring teruggebogen worden moet u controleren of de zaagsnede mooi vlak is en geen grove bramen vertoont. De andere ring maakt u op dezelfde wijze aan de wartel. De keuze van de diameter van de ringen is geheel naar eigen inzicht. 20 mm om de schoenen van de vogel aan vast te maken is heel praktisch. Maakt u gebruik van een nylon langvetter dan is het wenselijk om de diameter van de ring zo te kiezen dat de langvetter er niet doorheen kan. Dit voorkomt in veel gevallen het terugvallen van de knoop waardoor schoenen, langvetter en draal in de war raken. 8 tot 10 mm voor de ring waar de langvetter doorheen gaat is een heel goede maat. U heeft dan ook een tweede stuk rond metaal nodig om een kleinere diameter te wikkelen.

Het hardsolderen van de ringen. Hierbij zet u een dichtgezet ring met de zaagsnede naar boven gericht in de zijkant van de bankschroef, zodat de wartel in de ring aan de zijkant van de bankschroef naar beneden hangt. U neemt de solderbrander, steekt deze aan en verhit de ring totdat de plaats waar de beide delen aan elkaar moeten worden gesoldeerd bijna roodgloeiend is, vervolgens strooit u op deze plaats wat vloeimiddel (FLUX, dit is in poedervorm), vervolgens houdt u een staafje zilver solder op deze plaats zodat een kleine hoeveelheid van dit materiaal smelt en de twee zijden als het ware samenvloeien. Laat vooral niet teveel materiaal vloeien, dit moet u naderhand weer wegvijlen. De andere ring op dezelfde manier. Persoonlijk word ik altijd behoorlijk nerveus van twee losse ringen aan een wartel vooral als ik koude en stijve vingers heb. Ik preferer dan ook een vaste

37

ring aan de wartel en de ring waaraan de langveter gaat, los. Als u een ring wilt vast solderen aan de wartel dan dient de zaagsnede binnen het gat van de wartel te liggen en gebruikt u desnoeds wat overmatig veel zilver solder om het gat van de wartel op te vullen. Ten overvloede misschien: als ring en wartel aan elkaar gesoldeerd worden dan klemt u de ring niet in de bankschroef maar legt u hem vlak neer, de ring eventueel ondersteund met een stukje metaal van een paar mm, dan staat de ring namelijk mooi in het verlengde van de wartel. U verhit dan ook niet alleen de ring maar ook het stukje wartel, vervolgens hier wat vloeimiddel op aan brengen, enz.

Ook zijn er kogelgelagerde wartels te koop, meestal met 1 ring maar soms ook al met twee ringen eraan. Deze wartels voldoen ook uitstekend, maar zijn lastiger te solderen omdat het wartellichaam, waarin de kogeltjes opgesloten zitten, vooral niet roodgloeiend gestookt mag worden. De kogeltjes krijgen hierdoor een andere hardheid en het oppervlak wordt ruwer waardoor deze minder goed rondraaien. Mochten er nog onduidelijkheden zijn of vragen over dit onderwerp dan kunt u altijd bellen, mijn telefoonnummer staat in de ledenlijst.

Nuttige adressen:

De Metaalmarkt
Westerdijk 18
3513 FV Utrecht.
Tel. 030-2316054
Men frons hier niet de wenkbrauwen bij een bestelling van een lengte van 150 mm bus.

Haags Vliegertuis
Molenstraat 46
2513 BL Den Haag.
Tel. 070-3457715

Summary

The swivel

Every falconer prefers to use the swivel in which he has the most confidence. For those who have particular demands like the diameter of the rings, the thickness of the material used, the writer gives suggestions and detailed instructions for making a swivel.

He deals with:

the traditional swivel, with or without a central piece
swivels uncoated, or bronze with fixed or loose rings or a combination of this in stainless steel.

Anyone interested can get in touch with the Yearbook editorial staff.

En dan gaat er iets fout...

door: Nico van Zantvoort

Hoe vaker een valkenier er met de vogel op uitrekt des te groter de kans dat er ook wel eens iets mis kan gaan. U weet het wel maar toch, een kleine misrekening, een onderschatting, een net iets andere weg kiezen dan voorzien en de vogel vliegt tegen het prikkeldraad, een auto, windscherm of raam aan. Of is buiten bereik in het ijskoude water terechtgekomen en onderkoeld geraakt. Van dat soort gebeurtenissen. Na het eerste besef de reactie en die is heel persoonsgebonden: de één zal emotioneel misschien vrijwel dichtklappen terwijl het denken van een ander juist koortsachtig aan het werk slaat op zoek naar mogelijkheden hoe te helpen, wat te doen of wat te laten. Hoe je als valkenier zelf zult reageren in zo'n situatie weet je pas als je er in verzeild bent geraakt. Daarnaast zal het ook voor een belangrijk deel van de medische kennis afhangen hoever iemand in staat is de situatie te begrijpen en hiernaar te handelen.

De (aankomend) valkenier die zich op medisch gebied naar de vogel toe wat verder wil bekwaamen stuit op een vaak moeilijk te nemen drempel: de verkrijgbare literatuur is vaak andersstalig en doorspekt met termen waar het de niet ingewijde gemakkelijk door kan gaan duizelen. M.a.w. niet voor iedereen dus. Maar medische voorkennis of niet; in de praktijk kun je als valkenier wel voor een situatie komen te staan die om handelen vraagt. Vandaar het idee om hier eens een stukje ervaring uit de praktijk neer te schrijven. Met wat vaker voorkomende situaties en tips. Mocht u ooit in zo'n situatie terecht komen dan kunnen ze u wellicht van dienst zijn.

De praktijk

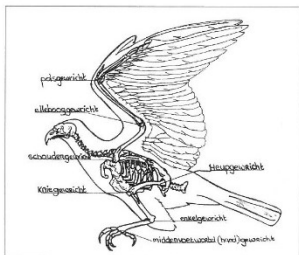
Een vogel vliegt tegen prikkeldraad, harmonicaag (van helverik).

Pak of neem de vogel op en controleer deze allereerst op mogelijke verwondingen. Bij prikkeldraad is vaak contact gemaakt met de krop, de huid tussen het schoudergewricht en polsgewricht van vleugel(s), de borst en/of bovenbenen. Duw of blaas de veren voorzichtig wat opzij om de huid beter te kunnen zien. Op de plaatsen waar veertjes zijn gelaten, komen gewoonlijk na verloop van tijd wel weer nieuwe tevoorschijn; een niet te diepe schram kan zonnig met een desinfectiepoeder of iets dergelijks behandeld worden maar meestal genezen ze probleemloos. Is de huid (krop, vlieghuid, lies) gescheurd, dan kan het zijn dat deze gehecht moet worden. Tracht zoveel mogelijk te voorkomen dat de wond of huid geïnfecteerd raakt. Is de verwonding van dien aard (diepe vleeswonden, gecompliceerde botbreuken e.d.) dat de kans bestaat dat de vogel onder narcose gebracht moet worden, zorg er dan vooral voor deze niet te azen. De krop en maag moeten leeg zijn anders loopt de vogel gerede kans te stikken in het aas tijdens de narcose. Misschien wat overbodig maar gun de vogel ook wat tijd om bij te komen. Zelfs al toont deze (of het gezelschap) zich nog zo gepassioneerd. Er wordt meer geraakt bij zo'n vogel dan alleen het lichaam. In zijn hart is een jachtvogel nog altijd een schepsel uit de natuur dat er op ingesteld is pas laat verschijnselen van zwakte te

tonen. Bedenk dat dit een gedrag is dat direct in verbinding staat met diens drang tot overleven. Het zou een vergissing zijn te denken dat het de vogel 'niets doet' omdat deze het niet (zo duidelijk) laat zien. Dus gun de vogel én uzelf wat tijd. Bij een botsing met harmonicaag wordt eerst en vooral contact met het hoofd gemaakt. In de meeste gevallen blijft het bij wat veertjes laten; waarschijnlijk omdat de vogel het gaas wel gezien (en het hoofd a.h.w. door de opening van een maas heen heeft willen steken) maar die niet als iets herkend heeft waar deze niet doorheen kan. De washeid om neus of ogen kan beschadigd zijn. Deze beschadigingen worden meestal niet behandeld, vooral ook omdat het erg lastig is ze te behandelen (beweeglijkheid hoofd, vogel in de hand pakken e.d.). In de praktijk blijven deze verwondingen daarnaast ook vrij goed zonder nadere behandelingen te genezen. Is de oogbol bij het contact geraakt dan wordt het ooglid gewoonlijk min of meer wat toegesnepen. Het oog(lid) is wat geïrriteerd. Gewoonlijk herstelt een vogel zich vrij snel na een botsing met harmonicaag en blijven de gevolgen beperkt tot het laten van wat veren.

Tijdens het overvliegen van prikkeldraad haakt een van de werpriemen achter een stekel. Of de antennedraad van de zender (bij bevestiging aan de hand of schoen) slaat om de draad.

Een soortgelijke blessure kan ook bij valken ontstaan die grotere prooiën met hoge snelheid aanslaan of binden. De vogel wordt op zo'n moment abrupt afgestoppt in diens vlucht. De grootste klap wordt doorgaans opgevangen door het heupgewricht. Daarnaast het enkelgewricht en het voertwortel (handgewricht). Nu kunnen deze gewrichten vrij grote krachten probleemloos verwerken maar er is natuurlijk een grens. Vooral de gewrichtsbanden, het kapsel en de aanhechting van de spieren kunnen daarbij extreem zwaar worden belast. Probeert de vogel voortdurend de hand in te trekken; kan maar met moeite hierop staan of kracht ermee zetten, dan is de belasting over een bepaalde grens gegaan. Gewoonlijk gaat het meest getroffen gewricht kort nadien behoorlijk zwellen. Veel vogels zullen de neiging hebben tot doorzakken. Door te gaan liggen willen ze het gekwetste lichaamsdeel ontlasten. U kunt de vogel om te beginnen al helpen door deze mogelijkheid te bieden of te schepen. Als u de ruimte waarin ze wordt gebracht (kist, grote doos of iets dergelijks) zoveel mogelijk verduistert is de kans heel groot dat de vogel zal gaan liggen, zelfs tijdens bijv. het autorijden. Het meest wenselijk is los in de ruimte. Wilt u de vogel toch liever vastleggen, doe dit dan liever aan één schoen. Eigenlijk is het 't beste de schoen van de getroffen hand helemaal te verwijderen. Dit niet alleen omdat de schoen kan gaan knellen door zwelling van gewricht en loopbenen maar vooral ook omdat élk gewicht, ook dat van een

schoen op zo'n moment een extra belasting vormt en de vogel hindert in de mogelijkheid het getroffen lichaamsdeel te ontlasten.

Een al te heftig opzwellen kan eventueel worden tegengegaan door het betreffende gewricht te koelen met koud water, brokjes ijs, kompres (bijv. een nat gemaakt stukje doek, watten) of iets dergelijks. Rust, veel rust is in ieder geval de beste remedie. Ofschoon de kans heel zeker aanwezig is wordt op deze manier toch gewoonlijk niets gebroken. Bij twijfel, een röntgenfoto kan de situatie helpen te verduidelijken.

Botsing met auto of raam.

Is de botsing de vogel fataal dan sterft deze gewoonlijk binnen een paar minuten aan bloedingen van hersenen en/of organen. Behalve erbij zijn zal men weinig meer kunnen doen. Heeft de vogel de botsing overleefd dan is de kans groot dat deze in shocktoestand blijft liggen, apathisch, verward of versuft. Het kan zijn dat de vogel moeite heeft met de oriëntatie, of de valkenier niet herkent.

Nader de vogel voorzichtig om deze niet onnodig aan het schrikken te brengen. Pak de vogel met beide handen op (ondersteun het lichaam voor de balans) en loop heel behoudzaam naar een plaats waar u de vogel kunt laten bijkomen. Verplaats de vogel in eerste instantie echter zo weinig mogelijk. Scherm met hand en lichaam direct licht en drukte zoveel mogelijk af. In shocktoestand kan de lichaamstemperatuur van de vogel snel dalen en onderkoeld raken. Gebruik zonnig uw eigen lichaamswarmte om de vogel op temperatuur te houden. Blijf zitten zo lang als nodig. Neem de tijd! Ik heb zelf op die manier eens drie kwartier vrijwel roerloos met een vogel tegen het blote lichaam aangedrukt in de berm van de weg gezeten terwijl de hagel- en natte sneeuwbuien op me neerkletterden. De vogel herstelde geheel terwijl ik deze voor dood oprappte, bloedend uit neus en mond! Bloed uit neus en mond duidt op inwendige kwetsuren. Schuim het bloed meer dan zijn de longen waarschijnlijk geraakt. Is de vogel wat bekomen, probeer deze dan zo te vervoeren dat de vogel zich tijdens het transport zo min mogelijk hoeft in te spannen. Bedenk dat elke inspanning teveel kan zijn (hersenletsel, inwendige kneuzingen of breuken).

Brengt u de vogel naar huis, plaats deze dan de eerste tijd in het donker om hersenen en lichaam rust te geven. Is de vogel na verloop van tijd zodanig hersteld dat deze weer wil azen, help hem dan door het aas in kleine reepjes aan te bieden. Mijn indruk is dat vogels na een dergelijke gebeurtenis óf vrij snel herstellen (binnen een paar uur tot één à twee dagen) óf helemaal niet! Dit laatste vooral bij verlamingsverschijnselen (dwarslaesie).

Bij valken wil het ook wel eens voorkomen dat ze tijdens een vlucht in botsing komen met duidelijk zichtbare obstakels als wanden e.d.. De verwondingen die daarbij opgelopen worden doen vermoeden dat de vogels een dergelijke botsing wellicht beter zien aankomen maar een contact maken niet meer kunnen vermijden. Naar alle waarschijnlijkheid zet de vogel zich kort voor het contact maken schrap en probeert de klap met de handen zoveel mogelijk op te vangen. De klap kan evenwel zo hard zijn doorgelaten dat de vogel versuft blijft liggen en zichtbaar ademhalingsproblemen heeft. Ook kan er wat bloed uit neus of mondingpartij vloeien. Dat bloed komt meestal niet van longen of organen maar van luchtpijp of strottenhoofd.

Indien nodig pak de vogel dan voorzichtig op en breng deze naar een plaatsje (bijv. in de schaduw) om op adem te komen. Gewoonlijk herstelt de vogel op eigen kracht; heeft alleen maar wat tijd nodig om bij te komen. Ik denk dat het so-

wieso verstandig is om die dag de vogel verder met rust te laten hooguit nog wat te azen op een later tijdstip.

De vogel is in het water terecht gekomen en onderkoeld geraakt.
Raakt de lichaamstemperatuur van een vogel beneden normaal dan gaat de vogel rillen. Daal de temperatuur verder dan wordt het rillen heftiger. De vogel is nog steeds goed bij positieven en reageert verder ook normaal. Raakt de vogel nog verder onderkoeld dan verliest deze gaandeweg steeds meer het bewustzijn; er volgt een soort apathie (een soort staren in het niets) en hij een nog verdere daling van temperatuur raakt de vogel bewusteloos waarop de dood volgt.
In het eerste stadium (vol bewustzijn, rillen) kan een jachtvogel in goede conditie normaliter ook zonder hulp van buitenaf de lichaamstemperatuur op peil brengen houden. Anders kan volstaan worden deze een poosje in een warm vertrek te brengen of met behulp van de warme luchtstroom van een haardroger op temperatuur te brengen. Houdt in dat laatste geval de haardroger niet te dicht bij de veren; zo'n 20 à 25 cm ervan af is beter. Is de toestand waarin de vogel verkeert weer normaal dan kan deze zonder bezwaar eventueel worden geaasd. Is het stadium bereikt dat de vogel in een soort apathie is terechtgekomen dan is het beter wat voorzichtigter te werk gaan. Een té snel opwarmen kan namelijk de dood van de vogel tot gevolg hebben; waarschijnlijk omdat het hart en de longen die belasting niet aankunnen.

Alvorens de vogel te vervoeren, op te warmen met haardroger of in een verwarmd vertrek te brengen is het beter deze eerst onder de jas dicht tegen het blote lichaam aangedrukt te houden totdat de apathische toestand verlaten wordt. Houdt er verder rekening mee dat het spijsverteringsstelsel goed van slag kan zijn geraakt door de onderkoeling, dus voorzichtig met azen! Goed aas maar zeker niet teveel in één keer (gevaar voor gisting van de krop!).

De vogel is in onderconditie geraakt.

Misschien niet iets wat direct met ongelukken te maken heeft maar toch. Door omstandigheden kan een vogel in een te diepe onderconditie zijn geraakt. Daarmee bedoel ik de situatie waarin het gewicht van de vogel beneden een bepaalde grens is geraakt; bij asieltvogels die pas binnengebracht zijn komt dit nogal eens voor. De vogel "knijpt" met de oegleden, kan zich maar niet moeie staande houden en reageert flauwtjes, is traag in zijn bewegingen. Wordt de vogel aas aangeboden dan worden slechts heel kleine stukjes genomen. De vogel heeft ook zichtbaar moeite met het wegslikken ervan. Bij een nog lager gewicht is de vogel niet meer in staat zelf nog aas te knippen, staat er hooguit naar tot ook dat niet meer gebeurt waarna de dood volgt.

Plaats de in onderconditie geraakte vogel om te beginnen in een goed verwarmd vertrek. Ook hier kan een haardroger goede diensten verlenen. De opwarming mag wat vlugger geschieden dan bij onderkoeling maar niet overdrijven natuurlijk. Geef de vogel de tijd om de warmte op te nemen en goed tot zich door te laten dringen. Zodra de vogel wat levendiger wordt mag deze geaasd worden; snij daartoe wat kleine reepjes van duttenborst, konijn, of iets dergelijks die de vogel zonder te veel moeite weg kan slikken. Dompel het vlees (zonder haar, veer of bot) in handwarm water en geef het rijkelijk bevochtigde vlees warm direct uit de hand. Het kan heel goed zijn dat de vogel direct een volle krop gegeven kan worden; dat ligt eran hoe diep de vogel in onderconditie is geraakt. Zelf heb ik liever wat voorzichtig. De kans is namelijk groot dat de spijsvertering van de vogel is

42

alleen de huid - van rat of kuiken. Ook is het mogelijk de passage te vergemakkelijken door toediening van zonnebloem-, olijf- of amandelolie. Deze plantaardige oliën worden doorgaans heel goed door de vogels verdragen en geleidelijk verteerd. De olie legt a.h.w. een heel dun filmslaagje tegen de wand van krop, slokdarm, maag en de rest van het spijsverteringskanaal. Dit vergemakkelijkt de passage van het gekropte aas (met het voorwerp) naar de maag en later weer met het gewel terug naar buiten. Daartoe gebruik ik zelf een oude 2 ml injectie spuit en een stukje slang, bijv. ventielslang van ca. 4 cm. Het slangetje wordt over de mondopening van de spuit getrokken, met olie volgezogen en in de krop zelf kniegedrukt. Let daarbij goed op dat het slangetje voorbij de opening van de luchtpijp (voor in de mond) voert. Toegegeven, het vergt wat handigheid en misschien zal niet iedereen deze handeling ook kunnen uitvoeren of de beschikking hebben over de nodige attributen maar het is een mogelijkheid die absoluut zijn waarde heeft en ik u hier niet wil onthouden.

Heeft de vogel iets naar binnen gewerkt dat niet vast maar meer korrelig of vloeibaar van aard is en vertrouwt u het niet helemaal dan kunt u in iedere geval aan het naderhand te verstrekken gewel, kleine stukjes housookool (Norit) of brokjes leem toevoegen. Deze stoffen hebben de neiging andere stoffen aan zich te binden. De vreemde stoffen verlaten het lichaam daardoor sneller. Zowel housookool als leem worden door het lichaam over het algemeen goed verdragen en verlaten dit vrij snel weer via ontlasting en gewel.
Van oudsher bestaat er een relatie tussen mens en dier. Een relatie die soms leidt naar een dieper contact tussen twee, totaal verschillende wezens waaronder de band tussen valkenier en jachtvogel. Het staat voor zich dat zo'n band niet zomaar tot stand komt; er moet aan gewerkt worden, telkens weer. Een band die kan groeien naar een niveau waarop de relatie heel intens wordt beleefd; als heel mooi ook wordt ervaren aan de zijde van de mens. Dan dringt vraag of laat ook het besef door hoe kwetsbaar dat alles is; hoe gauw een enkele gebeurtenis verandering daarin brengen kan of zelfs kan doen beïnvloeden. Ik denk dat het een illusie is te geloven dat je als mens alles in de hand kunt houden, maar simpelweg de mogelijkheid bezitten om op zulke momenten toch iets te kunnen ondernemen hoe betrekkelijk dan ook; toch iets te kunnen doen om de zo dierbare vogel trachten te behouden... heb ik steeds als heel waardevol beschouwd.

Summary

And then something goes wrong...

The author is falconer by profession. Through experience he describes a number of situations in which things clearly went into another direction as planned in falconry: the hawk ditches into barbed wire, a windscreen, a window or a vehicle. Or the hawk's bodyweight has dropped beyond a critical level; the flight ends up in cold water and the hawk's body-temperature has dropped under normal. What the falconer, placed in such situations, can do to help the hawk recovering right after the mishap, whenever caution has to be taken etc. Tips for first aid at accidents of this kind to trained hawkers in comprehensible language.

44

verstoord en een dergelijke hoeveelheid zou wel eens teveel van het goede in een keer kunnen zijn. Het gevaar voor gisting van de krop (sinkinge geur uit de bekl) is dan ook zeker niet uitgesloten. Daarom liever eerst een halve krop of zelfs iets minder gegeven, en als de krop na een paar uur leeg blijkt te zijn dan kan altijd nog bij geaasd worden. Verloopt alles verder goed (smeltsel controleren!) dan eerst de volgende dag of de dag daarop volle krop geven.

Is een vogel eenmaal in een dergelijke conditie terechtgekomen, dan is flink op de lichaamselijke reserves ingetere. Belangrijke eiwitten (aminozuren), vetten, vitamines enz. zijn verbruikt, opgebrand simpelweg om te overleven. Deze stoffen zijn belangrijke bouwstenen van het lichaam; bouwstenen die daarnaast als een soort ketting aan elkaar hangen en van elkaar afhankelijk zijn. Een ketting a.h.w. die zo sterk is als de zwakste schakel! Het kan weken duren eer deze stoffen weer terug op peil zijn en weer in voldoende mate in reserveplaatsen zijn opgeslagen in het lichaam. Die bouwstoffen zijn o.a. nodig voor een goed functionerend afweersysteem tegen ziektekiemen. Zijn die stoffen niet of in niet voldoende mate voorhanden dan is de vogel veel kwetsbaarder voor allerlei ziektes.

Wil een jachtvogel reserves vanuit een situatie van tekort kunnen opbouwen dan moet de vogel over een langere periode ook kunnen beschikken over meer dan de dagelijkse benodigde hoeveelheid. Een aantal van die stoffen kan bovendien alleen goed door het lichaam opgenomen worden bij aanwezigheid van voldoende vetten. Bij een laag lichaamsgewicht gaat de eerste aandacht uit naar het verstrekken van aas.

Logisch, maar zeker zo belangrijk is de balans van zout en vocht van het lichaam. Door de onderconditie is deze namelijk ook verstoord en daardoor de hiermee in verbinding staande sappen van spijsvertering, bloedsuikerspiegel enz. Een injectie net onder de huid met een oplossing van fysiologisch zout, verrijkt met glucose kan wezenlijk ertoe bijdragen de verstoorde balans zo snel mogelijk te helpen herstellen. De plaatselijke dierenarts kan u daarmee ongewijfeld helpen.

Vreemde voorwerpen inslikken.

Het kan voorkomen dat een vogel tijdens het azen voorwerpen als hout, glas- of metaalsplinters, scherpe, lange botdelen enz. naar binnen werkt. Deze voorwerpen kunnen in principe (ernstige) schade veroorzaken aan krop, slokdarm, maag of andere inwendige organen. De wanden kunnen namelijk doorboord of beschadigd worden. De ontstekingen die daaruit ontstaan liggen inwendig en worden vaak niet of pas heel laat waargenomen. Zo kan het soms weken duren eer de vogel tekenen vertoont dat er iets niet in orde is: de cellus neemt af, verliest gewicht, drinkt vaker enz. Het ziektebeeld wordt dan ook meestal niet in verband gebracht met het inslikken van iets ongebruikelijk een paar weken eerder. De medicijnen die worden aangewend kunnen niet het gewenste resultaat boeken omdat het vreemde voorwerp zich nog altijd in het lichaam bevindt en op die manier steeds weer voor nieuwe ontstekingen zorgt. Heel vaak heeft dat dan ook de dood van de vogel ten gevolge en weet men pas na sectie waarom.

Gelukkig blijkt het naar binnen werken van genoemde voorwerpen in praktijk heel vaak mee te vallen. Wellicht dat dit dan ook vaker voorkomt dan gedacht. Onder normale omstandigheden komen dergelijke zaken met de volgende braakbal probleemloos mee naar buiten zonder iets in het lichaam te hebben beschadigd. Heeft de vogel op het moment van innamen geen of heel weinig gewel mee naar binnen genomen dan kan men deze in elk geval helpen door alsnog, ook al is het een paar uur later, goed gewel achteraan te geven, bijv. in de vorm van afgestroopte huid -

43

Sonderland en de valkerij op het Loo

(Dit artikel is een bewerking en uitbreiding van een publikatie verschenen in: Jahrbuch des Deutschen Falkenordens 1994 (Tuijn, 1996b).

De tekenaar en lithograaf J.B.W.A. Sonderland (1805-1873) is een van de medewerkers aan het beroemde werk *Traité de Fauconnerie* (1844/5-1853) door Schlegel en Verster van Wulverhorst (Tuijn, 1994, 1996a). Hij is verantwoordelijk voor het titelblad en voor de twee jachtscènes (*Le Vol du Héron* 1 en 2). Vanaf zijn elfde jaar was Sonderland in Düsseldorf werkzaam bij de firma Arnz (Colmi, 1964). In 1843 vergezeldte hij Schlegel en Verster van Wulverhorst bij hun excursies naar Het Loo (Schlegel et Verster van Wulverhorst, 1845-1853, 'AVANT-PROPOS' en 'EXPLICATION DES PLANCHES'). In dat zelfde jaar (1843) schilderde Sonderland de portretten van enkele valken, o.a. dat van 'Sultan', eigendom van E.C. Newcome. Een voorstudie van het olieverfschilderij, in potlood en aquarel, wordt bewaard in het Koninklijk Huisarchief (hierna vermeld als: KHA). Deze studie werd o.a. tentoongesteld op Het Loo in 1986 (cat.nr 6.21) en gereproduceerd door Van de Wall (1986, p.49). Het olieverfschilderij werd, met vijf andere valkenportretten (nog een door Sonderland en vier door Duboucq), in 1908 op een veiling bij Frederik Muller in Amsterdam gekocht door Pierre Amédée Pichot (Tuijn, 1988). In 1909 liet Pichot het olieverfschilderij van 'Sultan' door de firma Goupil & Cie in Parijs een beperkt aantal reproducties maken, opgedragen aan de leden van 'The Old Hawking Club' (Tuijn, 1994, p. 102) (noot 1).

Tijdens de voorbereidingen van het boek *De Valkerij op Het Loo* door J.W.M. van de Wall (1986) kwam in de Universiteitsbibliotheek in Leiden, behalve een aantal brieven (noot 2) van de kunstenaar Josef Wolf aan Schlegel (waaruit door Van de Wall in zijn boek geciteerd werd), een brief van Sonderland te voorschijn. Dit schrijven, ook aan Schlegel gericht, bevat naast enkele vriendelijkheidjes aan het adres van Schlegel's echtgenote, waaruit blijkt dat Sonderland tijdens zijn verblijf in Nederland bij de familie Schlegel logeerde, o.a. nog de volgende passage: "...Ich bin nun in Verlegenheit wegen eines gesundes Titels zu meinem Album, und möchte gern deshalb Ihre Güte in Anspruch nehmen, und Sie ersuchen, mir denselben in französischer Sprache anzufertigen wo möglich kurz und bundig.

Derselbe müßte enthalten und heißen

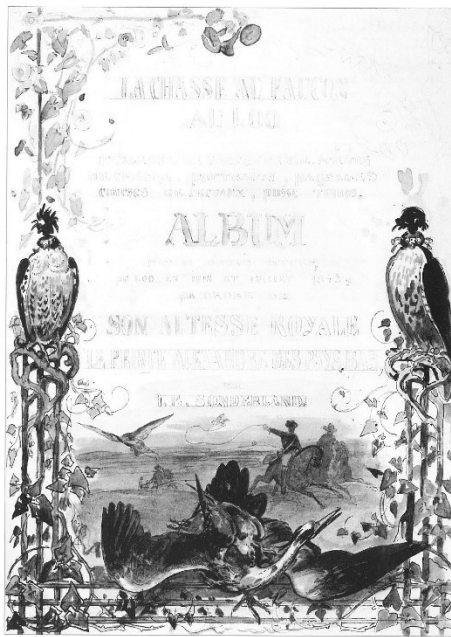
a) Album für Sr Königl. Hoheit u. Exz. Alexander

b) daß sämtliche Skizzen naak der Natur gezeichnet enthaltend Portraits der anwesenden Herren im J. 1843, welche zur Falkenjagd erschi(nen?) nebst sonstigen Szenen, welche sich dort im Loo zugetragen

c) verfertigt von J.B. Sonderland im Auftrage Sr. K. Hoheit Pr. Alexander

Das Album enthält außer den Portraits, noch eine Menge 'Schwänke, Landschaftliches, ...wette Nachrichten, Pferdenamen, Falkenamen, Haide und Unkraut, u.s.w. für diesen ganzen Quark kommt wohl ein Wort genommen werden.

45

Sonderland, origineel 32 x 23 cm

46

Van Es (1913) citeert beide titels volledig en vermeldt hoe de afbeeldingen-verzamelingen, oorspronkelijk het bezit van Prins Alexander (zoals ook uit de titels blijkt, noot 7), in 1903 weer aan het Koninklijk Huis werden geschonken. Nu worden zij bewaard in het KHA. Naar schriftelijke mededeling van de heer Wuclderink (d.d. 13-VII-1992) kwamen de albums na de dood van Prins Alexander in het bezit van zijn moeder, Koningin Anna Paulowna. Het ligt voor de hand dat na haar overlijden de beide albums aan haar dochter, Prinses Sophie, zijn toebedeeld, waardoor zij in de verzamelingen van het huis Saksen-Weimar-Eisenach terecht kwamen. Wanneer het door Van Es geciteerde titelblad is verdwenen is op dit moment nog onbekend.

Noten

- De reproducties werden vervaardigd als photogravures, volgens het 'procédé Roussillon' (ge-nocent naar de uitvinder van deze methode, die directeur van het foto-studio van de firma Goupil was en in 1870 overleed). De methode is ook bekend geworden onder de naam 'Goupilgravure'.
- In het 'Fonds Pichot' in de 'Médiathèque' in Arles wordt een folder bewaard van de firma Goupil waarin de prijs wordt aangeboden. Vermeld wordt dat 100 exemplaren gedrukt zijn, waarvan slechts een klein aantal bestemd is voor de verkoop. Duidelijk gegeven zijn te vinden in 'The Field' van 13 November 1909. De prent is, zonder de gegravureerde opdracht, geproduceerd in Lipsitz 'A Hand in the Hand', 1980, p. 24 (scnr, mededeling d.d. June 1996) en in Tuin, 1994, III, p. 105. Een van de weinige bekende exemplaren van de prent (tot particulier bezit) is te zien in de semi-permanente opstelling van 'Palais Het Loo, Nationaal Museum'.
- Afdeling Westerse Handschriften, Bf. 2342. De betoven, in gotisch schrift, werden grotendeels overgenomen door mevrouw ds J. Eaklar-Lagenidj. De transcripties werden bewaard in het 'Museum voor Natuurheer' (opgericht als Museum voor wildbeheer 'Het Nederlands Jacht museum') in Doornwerth.
- Heinrich Arntz, een van de oprichters van Lithographische Anstalt Arntz & Comp., had zijn zoon August de leiding gegeven van de Leisbe vestiging van de firma (Colm, 1964).
- Zo bleek het portret nr 23 met Baron Van Westreenen voor te stellen, maar H. Schlegel O.a. door vergelijking van de handtekening op dit portret met signatuur van Schlegel in het Nationaal Natuurhistorisch Museum in Leiden aan deze vergissing worden aangevoerd. Het portret van Schlegel is door Sonderland vervoerd in de agenda 'In de getuigenkamer van de Ketenzerkroon' (o.a. geproduceerd door Van de Wall, 1986, p. 48). Ook is deze afbeelding van Schlegel te herkennen op de prent 'Le Vol du Héron' in de 'Traité - Bij nr 28 in de gecalligrafeerde lijst wordt vermeld 'volkman J.A. van Westreenen'. Dat blijkt bestred echter, naar een schetsje van het hoofd van een mij onbekende valkenier, J.A. van Westreenen, zoals blijkt bij vergelijking met de afbeelding 035 in de portefeuille AL3 in het KHA.
- Volgens schriftelijke mededeling d.d. 19 november 1992 van de heer A.F. Uebel, hoofdarchief bij het KHA, wordt blijken een notitie deze aankoop vermeld in Tijdschrift voor Kunstverhand, 1887, p.25. Sedert kort kan, na een advies van dr. T. Eltens van het Haags Gemeentemuseum, deze verwijzing nader gepreciseerd worden. In Tijdschrift / uitgegeven door de 'Nederlandse Maatschappij / ter bevordering van 'Nijverheid', Viente Reeks - Deel XI, 1887, pp. 21-25 wordt melding gemaakt van een tentoonstelling van de Internationale Kunstvereeniging in Amsterdam. Eerder was deze expositie in Hannover te zien. Dan is te lezen: 'Het album met 27 schetsen enzer valkeniers, in het jaar 1848 (sic, moet zijn 1843) op 'Loo ge-boden, met de portretten van alle autoriteiten die aan deze jacht hebben deelgenomen, allen met eigenhandige handtekening voorzien, was een zeer dagen door Z.M. den Koning aangekocht, en zal dus niet bij deze gelegenheid kunnen worden tevoegesteld, zoals voorgezogen was'. Pogingen te achterhalen wie de vorige eigenaar van de Sonderland-schetsen is geweest leverden tot dusverre helaas nog niets op.
- O.a. in de bibliotheek van het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Den Haag, is een exemplaar aanwezig van de Catalogus / der 'Tentoonstelling / van / portretten en voorwerpen / betrekking hebbende op het / Huis van Oranje Nassau / te houden ter gelegenheid van de / Inhouding van Haer Majest. Koningin Wilhelmina / in het Fragmentengebouw van het Rijksmuseum te Amsterdam / 8 September - 31 October (sic) 1888/89 van Holkema & Warendorf, Amsterdam.
- Hierin is op p.110, onder nr 1256 te lezen: 'Twee Portretten met teekeningen betreffende de Valken-Club van Prins Alexander, door I.B. Sonderland, Z.K.H. de Erfprins en Z.H. Prins Bernhard Heinrich van Saksen Weimar en Eisenach'. In het bij de catalogus ingehouden deel 'Aanvullingen en verbeteringen' wordt op p. 21 vermeld: '1256. Moet zijn: Twee Portretten met teekeningen betreffende de Valkenclub van Prins Alexander, waarvan de ene door J.B.

48

Doch diese überlasse ich Alle Ihrem Ermessen und bitte Sie um mir den Titel recht bald zukommen zu lassen, da ich gerne so bald wie möglich das Album an den Prinzen absenden möchte, und bin fast bange daß es ihm so lange dauert.....
Ich bitte Sie recht sehr mir den Titel direct per Post zu senden, da ich nicht weisz ob Herr August Arntz (noot 3) gesonnen seyn wird an mich zu schreiben, auch möchte sich die Sache so lange verziehen....'

In het KHA in Den Haag wordt een aantal portefeuilles bewaard met betrekking tot de valkerij op Het Loo rond het midden van de vorige eeuw. In twee hiervan (AL3: 'Valkenjagclub Het Loo, 39 aquarellen door Sonderland') zijn aquarellen te vinden gemaakt door Sonderland, waarvan de voorstellingen geheel overeenstemmen met de omschrijving in de brief aan Schlegel. Het lijkt geen twijfel dat hier sprake is van het in opdracht van Prins Alexander vervaardigde album. Helaas ontbreekt een titelblad. Een andere portefeuille (AL4, met het opschrift 'Koninklijke Loosche Valkenjag Club') bevat, deels voor accord gesingende, portretten van bij de valkerij betrokkenen. De voorin deze portefeuille AL4 ken-nelijk later aangebrachte gecalligrafeerde inhoudopgave vertoont enkele onjuis-hteden (noot 4). Naar alle waarschijnlijkheid is het deze laatst genoemde portefeuille, die in 1887 door Koning Willem III werd gekocht (noot 5).

Volgens informatie van het KHA (schriftelijke mededeling d.d. 13 juli 1992 van drs B. Wuclderink, directeur) is de correspondentie van Prins Alexander niet be-waard gebleven. Een brief van Sonderland bij het afleveren van het album, zo die al ooit geschreven is, was dus niet te achterhalen. De enige directe aanwijzing voor het contact tussen Prins Alexander en Sonderland vormt de aantekening in een kasboek van Prins Alexander: '15 maart 1844, Aan de schilder Sonderland f 344,-'.

Bijna een jaar na bovenvermelde correspondentie met het KHA stelde de heer J.van Gerven mij in de gelegenheid de meest recente aanwinst van het Cultuur Historisch Museum in Valkenswaard te bekijken. Tijdens The European Fine Art Fair in Maastricht in 1992 wist het museum de hand te leggen op een ge-deeltekijk met waterverf ingekleurde polidoordschets door Sonderland (zie de af-beelding). De in het Frans gestelde tekst geeft, in wat gewijzigde volgorde, een vertaling van de opsomming door Sonderland in zijn brief. Schlegel heeft dus blijkbaar aan het verzoek voldaan. De tekst luidt als volgt:
LA CHASSE AU FALCON / AU LOO / tableaux de fauconnerie, scenes / de chasse, portraits, paysages / courses de chevaux, passe-temps. / ALBUM / desinéd d'après nature / au Loo, en Juin et Juillet 1843 / par ordre de / SON ALTESSE ROYALE / LE PRINCE ALEXANDRE DES PAYS-BAS / par / I.B. Sonderland.

Onlangs bleek mij dat, naast het niet geheel voltooide ontwerp in het bezit van het museum in Valkenswaard, een volledig titelblad bij het Sonderland-album heeft bestaan.

Op de Oranje-Nassau tentoonstelling in 1898, ter gelegenheid van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina, zijn twee albums met afbeeldingen van de valkerij op Het Loo geëxposeerd uit het bezit van het huis Saksen-Weimar-Eisenach. Het ene werd vervaardigd door Dubourcq, het andere door Sonderland (noot 6).

47

- Sonderland 1843 en de andere door P.L. Dubourcq 1842, op last van den Prins zijn vervaardigd'.
- Croquis de la Chasse au Falcon faite au Loo par les membres du Fauconclub, dessinés en 1842 d'après l'ordre de Son Altesse Royale le Prince Alexandre et, etc., par son très-humble serviteur P.L. DUBOURCQ en: La Chasse au Falcon au Loo. Tableaux de Fauconnerie, scènes de chasse, portraits, paysages, courses de chevaux, passe-temps. Album dessinés d'après nature au Loo, en Juin et Juillet 1843 par ordre de Son Altesse Royale le Prince Alexandre des Pays-Bas par J.B. SONDERLAND.

Literatuur:

- Colm, Elshet, 1964, Glanz und Elend einer Lithographischen Anstalt, Arntz & Comp., Düsseldorf 1875-1888. In: 'Veroff. der Landes- und Stadt-Bibliothek Düsseldorf', Vol.5, 44-67.
- Es, N.J.A.P.H.van, 1913, De Valkenrij in Europa sinds de vroegste Tijden tot op Heden, Arnhem, Coen, Rouw.
- Schlegel, H. et A.H.Verster van Wulverhorst, 1844(5)-53, Traité de Fauconnerie, Leiden et Düsseldorf, Arntz & Comp.
- Tuin, P., 1988, Good bekenen, In: Een vogel op de hand, Doorverft, Museum voor wild-beheer 'Het Nederlands Jachtmuseum', 14-15.
- 1994, Le-c< Traité de Fauconnerie >> par Schlegel et Verster van Wulverhorst. Notes sur l'histoire d'un chef-d'oeuvre. In: (Parpail, C. et Th. Vincent, red.) La Chasse au vol au fil des temps, Glen, Musée International de la Chasse, 95-108.
- 1996a, On the Traité de Fauconnerie (1845-1853). In: QUERENDO, 254, 289-308.
- 1996b, Sonderland und die Falkenerei bei Het Loo. In: Greifvogel und Falkenerei. Jahrbuch des Deutschen Falkenvereins 1994, 158-178.
- Wall, J.W.M. van de, 1986, De Valkenrij op Het Loo. The Royal Loo Hawking Club 1839 - 1885. Maastricht, Job-Etseveldt, en Zoon.

P.Tuin, secretaris van de Stichting Fonds Valkenrijmuseum. Deze stichting stelt zich niet doel te kennis en het behoud te bevorderen van voorwerpen en documenten betreffende de valkerij. De stichting tracht dit doel te bereiken door het bijeenbrengen van een collectie, door het verzamelen van gegevens en door het bevorderen en uitvoeren van onderzoeken op dit terrein.

Summary

Sonderland and falconry on 'Het Loo'

The activities of the German artist J.W.B.A. Sonderland (1805-1873) in relation to falconry in the early days of the 'Royal Loo Hawking Club' are described: his contributions to the Traité de Fauconnerie by Schlegel and Verster van Wulverhorst, his portraits of falcons (now in the 'Fonds Pichot' in the 'Bibliothèque Centrale du Muséum National d'histoire Naturelle' at Paris; among them that of E.C. Newcome's 'Sultan') and an album consisting of 39 watercolours in the 'Koninklijk Huisarchief' at The Hague.

Mention is also made of a rare engraving, made in 1809 by 'Goupi Gravure' at Pichot's orders after the 'Sultan'-painting. This print was dedicated by Pichot to his friends of 'The Old Hawking Club'.

A reproduction is published of a pencil and watercolour drawing by Sonderland. It was bought in 1992 at 'The European Art Fair' at Maastricht by the 'Cultuur Historisch Museum' in Valkenswaard. A letter in German by Sonderland addressed to Schlegel, now kept in the Leyden University Library, makes it obvious that the drawing is a preparatory sketch for the (missing) title page of the album in the 'Koninklijk Huisarchief'. In the letter Sonderland lists the contents of the album ordered by Prins Alexander and begs Schlegel to prepare a fitting title in French. The French text on the drawing in the Valkenswaard museum is an almost-literal translation of the items and the dedication mentioned by Sonderland in his letter, so apparently Schlegel complied with Sonderland's request.

49

(On)natuurlijk jachtterrein?

door: Teun Schoemaker

Tien ik in januari '98 werd benaderd door vriend en collega valkenier Ben Ehler met de vraag of ik geïnteresseerd was in het bestrijden van duivenoverlast op het terrein van de Shell te Moerdijk was mijn eerste gedachte: dat is nou niet het type jachtterrein zoals wij valkeniers dat graag zien. Kunnen we heden ten dage vaak niet al te kritisch zijn wat jachtveld betreft, het jagen op een chemische fabriek is voor jachtvogels toch wel een heel onnatuurlijk terrein (vinden wij).

Bij bestudering van de fabrieken zag ik, ondanks de aanwezigheid van pijpen, leidingen, stoom, fakkels, kranen en herrie toch goede mogelijkheden om jachtvogels in te zetten, al zou het werken met de havik een behoorlijke aanpassing van de vogel vergen. De duivenoverlast werd veroorzaakt door een populatie van zo'n 500 verwilderde duiven die op en in de fabrieken huisden en door hun uitwerpselen leidingen, machines en vloeren behoorlijk vervuilden.

Op het moment dat ik aan dit project begon had ik de beschikking over mijn 6 jaar oude slechtvalkwijfje Kelly en havikstarels Lodewijk. Met de havikstarels Lodewijk ben ik voorzichtig aangevallen. Eerst in de avonden en op de zaterdagen wanneer er door de aannemers niet werd gewerkt. Hij was reeds afgedragen en losgevlogen. Thuis en in het eigen jachtterrein was hij een fijne, rustige vogel om mee te werken. Ook in de rustige uren op het Shellterrein gedroeg Lodewijk zich voorbeeldig.

Hij accepteerde steeds meer naarmate er duiven werden geslagen. Prachtig om te zien hoe hij tussen de gebouwen en leidingen door op volle snelheid de duiven na jaagde. De eerste keer dat ik mijn slechtvalkwijfje Kelly loste bleek het fabrieksterrein het jachtterrein van een wild slechtvalkwijfje te zijn. Het wilde slechtvalkwijfje reageerde vrij agressief. Ze stootte diverse keren hard naar Kelly die haar aanvallen ontwek door zich in de lucht op haar rug te draaien. Ook Kelly begon te stoten. Na enige tijd op elkaar gestoten te hebben ging het geheel meer over in een spel, een spel met schijnanvallen over en weer. Stoops van grote hoogte die op het moment van aanvaring langs elkaar heen gingen of met de handen in elkaar gestrengeld tientallen meters naar beneden vielen om daarna samen weer naar grote hoogte te kringslen. Kelly was van de wilde te onderscheiden is door het ontbreken van de twee middelste staartpenen. Deze zijn nooit teruggekomen nadat de zender, bevestigd aan een staartbevestiging, tijdens een jachtvlucht om het prikkeldraad sloeg en daarbij de twee middelste staartpenen uitrukte. Op dat moment was ze nog in roodkleed.

Voorgaande jaren heb ik Kelly steeds op kraaien en meeuwen gevlogen. Zelden jaagt ze direct van de vuist aan maar neemt eerst hoogte. Na die eerste dag is er geen enkele agressie meer tussen beide vogels en bijna dagelijks komt het wilde wijfje erbij als Kelly in de lucht is. Soms start de wilde valk van haar vaste zitplaats op een bodes op zo'n 75 meter hoogte maar vaak komt ze uit het niets. Altijd gaat het hoog en bij helder weer gebeurt het regelmatig dat ze samen zo hoog gaan dat ze recht boven je met de verrekijker niet meer te zien zijn om vanuit

50

ces gehad op een duif, het gebeurde buiten mijn gezichtsveld achter hoge opslag-tanks. De volgende dag vind ik de plakplaats.

Het is inmiddels 16.30 uur geworden en daar ik op vaste tijden moet eten i.v.m. de openingstijden van het bedrijfsrestaurant haal ik Kelly binnen op de loer. Bij de eerste draai van de loer zet ze haar stoot in. Werkelijk ongelooflijk om te zien over wat voor een gezichtsvermogen een valk beschikt: vanaf een stijpe een loer te onderscheiden midden op een druk fabrieksterrein.

Na het eten Kelly direct weer gelost en weer klimt ze tot ze nog maar een puntje is. Naarmate het later op de avond wordt, wordt ze steeds serieuzer. Als ze na enige tijd dip onder haar een aanvliegende kauw ontwaart stoot ze naar beneden met dichtgevochten vleugels, soms om haar eigen as draaiend om zo tot nog hogere snelheid te komen. De kauw wordt geraakt maar weet op zo'n tien meter van mij vandaan een struk te bereiken. De valk weet uit ervaring dat ik haar nooit help, en stijgt opnieuw naar een hoge positie. Ze weet dat als ze vanavond warm wil eten, ze niet meer te lang moet wachten. Dan zet Kelly een lange schuine stoot in waarbij ze nauwelijks hoogte verliest, ze blijkt een groepje duiven gezien te hebben die terugkomen van het foerageren. Ze willen de fabrieken bereiken. Als Kelly mij in haar val hoog boven me passeert, buigt ze haar schuine stoot af en komt de laatste honderd meter loodrecht naar beneden en bindt de eerder aangeslagen kauw, die juist op het verkeerde moment de dekking verliet. Ik laat de valk in alle rust zven en wacht tot ze klaar is.

Als ik in het donker het bedrijfsterrein verlaat zie ik de wilde valk vol geaasd zitten op haar verlichte bodes. Kelly zit naast me in de auto met een welverdiende

Kelly op gestagen eend. Foto: H. Dijkstra.

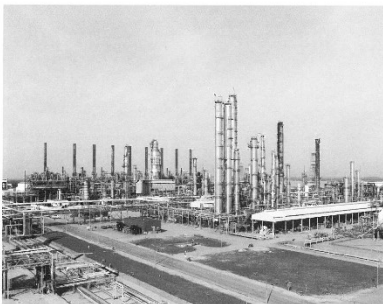
52

deze positie enorme stoeps te maken, meest op duiven en kauwen. Als ze iets anders vangt is het vaak een eend of kraai. Door de inzet van Lodewijk, Kelly en de wilde valk is het aantal duiven behoorlijk verminderd.

Een dag om niet te vergeten is donderdag 23 april, mooi helder weer. Kelly klaar gemaakt en gelost om 14.00 uur. Ze vliegt van de vuist en neemt hoogte boven de fabrieken. Als ze op zo'n 100 meter is, is daar plots ook het wilde wijfje, vaak lijkt het of ze op Kelly wacht. Samen klimmen ze in korte cirkels, met iets naar beneden gebogen vleugels en wij open gespreide staart zonder een vleugelslag te doen omhoog. Na een paar minuten zijn het in de kijker nog maar twee stijpes. Op zulke hoogtes is Kelly niet meer van de wilde te onderscheiden. Meerdere keren ben ik Kelly uit het oog verloren doordat ik het verkeerde vallende stijpe volgde. Nu echter blijven ze bij elkaar en na ongeveer een half uur aangewacht te hebben zetten beiden een stoot in, als twee druppels kort achter elkaar vallend naar de aarde. Ze hebben iets in het oog gekregen. (3)

Diep onder hen, het blijkt een kauw te zijn, die op +/-100 meter hoogte de rivier het Hollands Diep, waaraan de Shell gelegen is, over wil steken. Als de kauw de valken ontwaart spoedt hij zich terug naar de veilige wal met al z'n dekkingen. In zijn vlucht moet hij tot twee keer toe een stoot van een valk ontwijken wat hem lukt en hij smelt in de dekking.

De beide valken trekken op en stijgen weer op thermiek naar grote hoogte vanwaar ze weer aanwachten tot een duif of kauw zich buiten het fabrieksterrein waagt. Nog een aantal keren stoten ze op prooien diep onder hen, na één van deze gezamenlijke stoten komt alleen Kelly weer omhoog. Het wilde wijfje heeft suc-

Bron: Shell Moerdijk.

51

krop. Later blijkt dat dit de laatste dag van het voorjaar was dat het wilde slechtvalkwijfje aanwezig was, om op maandag 29 juni, als ik Kelly door de kijker volg, zich weer bij haar te voegen. Sindsdien jagen ze weer regelmatig samen.

Tot slot

Wat eerst een onnatuurlijke en onveilige plaats voor jachtvogels leek, blijkt een natuurlijk jachtterrein te zijn. Gevaaren voor onze jachtvogels zijn er altijd en overal en men moet natuurlijk zoveel als mogelijk gevaaren en ongevallen zien te voorkomen. Maar zelfs thuis aan sprokelt of blok kan een dierbare jachtvogel zich opdrassen aan de langvetter en het leven laten.

Summary

(Un)natural hunting territory?

The author received an offer to use his tiercel Goshawk and female Peregrine to hunt run wild pigeons in an area of a chemical factory of Shell at Moerdijk. The pigeons heavily pollute the area with their droppings. Completely unexpected the area was also the hunting ground of a wild adult female Peregrine. From that moment on, as soon as his trained hawk got into the air, the wild bird appeared. The very first day both birds attack each other. Afterwards they very often spend lots of time together in the air, playing or chasing trespassing jackdaws and pigeons. Eventually, the unnatural area appears to be a very natural hunting territory.

53

In memoriam

door Cees de Bruin

Anthony Jack 1915-1998

Op 3 februari 1998 overleed op 83-jarige leeftijd in zijn woonplaats Louth (U.K.) ons Ereid Anthony Jack. Met hem verloor niet alleen de Britse valkerij, maar men mag rustig stellen de gehele Europese valkerij één van de markantste valkeniers van deze twintigste eeuw.

Reeds op 22 jarige leeftijd, in 1937, werd Tony Jack redacteur van The Falconer en assistent-secretaris van de British Falconers Club. Direct na afloop van de tweede wereldoorlog, gedurende welke hij als piloot in de Royal Air Force diende, zette hij zich in voor de weder opleving van de BFC en het behoud van de valkerij, zowel in het Verenigd Koninkrijk als in de rest van Europa. In tal van Britse en internationale organisaties als de Hawk Board, de British Field Sport Society, de I.A.F. en de I.C.B.P. (toen nog CIPO geheten) trad hij naar voren als de woordvoerder en verdediger van de valkerij.

C. de Bruin en A. Jack.

Persoonlijk leerde ik Jack kennen in het begin van de zeventiger jaren tijdens Europese en wereldconferenties van de ICBP o.a. in Ohrid (Joegoslavië), Malta, Rochefort, Radolfzell, Doorn en Cambridge. Hij was toen reeds President van de BFC, welke zwares taak hij gedurende 23 jaar, als opvolger van zijn vermaarde voorganger Jack Mavrogordato, van 1971 tot 1994 heeft vervuld. Tijdens zijn presidium groeide het aantal leden van de BFC van 400 naar 1000. Dit bewijst hoe de interesse voor het vluchtbedrijf in de laatste decennia is toegenomen.

Voor zijn belangrijke internationale inzet werd door de algemene vergadering van ons verbond op 16 december 1990 aan Jack het Ereid-lidmaatschap verleend. Anthony was niet alleen een begafd spreker, naar wie vriend en tegenstander met respect luisterde, maar ook een groot schrijver en vertaler; hij becheerte zowel het Frans als het Duits. Talloos zijn de artikelen die hij in de loop van zijn leven schreef voor The Falconer, het jaarboek van de BFC. Zijn belangstelling voor en kennis van de geschiedenis van de valkerij was enorm. Hij registreerde dan ook

54

alles wat hij kon gebruiken voor de uitbreiding van zijn kennis. Tijdens vergaderingen zag men hem regelmatig aantekeningen maken in zijn opschriftboekje in zijn typische grote ronde handschrift.

Ook nadat hij het presidentschap van de BFC had neergelegd bleef hij als President Emeritus actief. Hij vertaalde Ferreira en D'Arcussia en niet te vergeten het artikel over de valkenvangst te Valkenswaard (The Falconer 1994 p. 39-46) dat in 1907 in het toenmalige tijdschrift Buiten was verschenen.

Kortom, een groot man is van ons heengegaan. Met groot respect mogen wij de groene hoed diep afnemen voor zijn inzicht in, kennis van en inzet voor de valkerij in ons werelddeel.

Het is een voorrecht hem te hebben gekend.

Cees de Bruin

Summary

In Memoriam Anthony Jack (1915-1998)

The death of Anthony Jack on the 3rd of February 1998, was not a great loss just for the British but also for all European falconry.

He worked for the British Falconers' Club since 1937.

After the 2nd World War, he threw himself into keeping falconry alive in England and the whole of Europe.

He represented falconry in numerous organisations and wrote many articles and translated several books on falconry.

In 1990 he became an honorary member of the Adriaan Molten Club.

We take off our hats to this knowledge and endeavours on behalf of falconry in our continent.

55

HET NEDERLANDS VALKENERSVERBOND "ADRIAAN MOLLEN"

stelt zich ten doel de bevordering van het vluchtbedrijf in de ruimste zin des woords onder meer door beoefeningen van de jacht door middel van jachtvogels, de studie en de bevordering van het vluchtbedrijf en de bescherming en de studie van roofvogels.

kent erelieden, vogelvoerende leden, gewone leden, aspirant-leden en donateurs.

Wie als lid-valkenier in het verbond wens is te worden opgenomen zal zich daarop moeten voorbereiden. Gedurende drie seizoenen moet hij onder leiding van een lid-valkeniermentor bijk geven van belangstelling en beginnende bekwaamheid in het vluchtbedrijf, waarna de ledenvergadering de titel "vogelvoerder" kan verlenen. Er bestaat een lijst van mentoren.

Ieder, die met het doel van het Verbond instemt, kan door het bestuur als donateur worden aangenomen tegen een schenking van f50,- of een jaarlijkse bijdrage van minstens f50,-.

BESTUUR:

J.C.A. Poothuis, voorzitter
Forsythalaan 8, 3852 YD Ermelo
Tel. 0341-560469

J.M.A.L.J. Flekens, secretaris
Dijkstraat 12, 5388 PH Nistelrode
Tel. 0415-616708

W.A.C. v.d. Vlasakker, penningmeester
Deskessen 3, 5815 EA Merselo
Tel. 0478-546530

J.D.M. Staal, ornithologisch secretaris
Orgelsaan 16, 5402 PG Uden
Tel. 0413-252130

REDACTIE JAARBOEK:

Redactie: P. Bekkers, S. Haantjes,
J. Klijn, M. Redman,
J.J. van Wingerden,
N. van Zantvoort.

Redactieadres: Hoogstraat 58,
5241 CT Rosmalen
Tel. 073-5214737

56

INHOUDSOPGAVE

Pag. 3

Jan Poothuis
Voorwoord

Pag. 4

N.H. Christensen/J.J. v. Wingerden
*Noordse Valken, Deense Koningen
en Nederlandse Valkeniers*

Pag. 11

H. Dijkstra
*Het Leerlingstelsel van "Adriaan
Mollen"*

Pag. 21

Tula Stapert
In Principio Avis Erat

Pag. 27

Jan Staal
Valkerij in de 21^e eeuw

Pag. 31

J. v. Gervens
*Europese Havik jaagt in
Mexicaanse woestijn*

Pag. 35

Peter de Koning
De Draal

Pag. 39

Nico van Zantvoort
En dan gaat er iets fout...

Pag. 45

P. Tuijn
*Sonderland en de Valkerij op
het Leo*

Pag. 50

Teun Schoemaker
(On)aanrijkelijk jachterein?

Pag. 54

Cees de Bruin
In Memoriam